

Absinthii herba – (Absynth. hrb.)

A fehér üröm (*Artemisia absinthium*) leveleit és virágos hajtását tradicionálisan gyomorkeserűk, vermutok alapanyagaként, illetve az ürmösbor előállítására használták. A felhasznált növényi részből alkoholos kivonat készült, amelynek legjellegzetesebb összetevői a keserűanyagok. Vizes kivonatát hagyományosan emésztési panaszok enyhítésére, étvágyjavítóként, epebántalmak és emésztési zavarok kezelésére alkalmazták. Manapság hasonló indikációban (alkalmazási területen) étvágyfokozóként, epeelválasztás elősegítésére és emésztési panaszokra alkalmazzák tea formájában.

Acaciae flos – (Acaciae flor.)

Fehér akác. Észak-Amerikából származó közismert fa a *Robinia pseudoacacia*. Fája sok szempontból hasznosítható, virágzaskor nem csak "méhlegelőként", hanem a drogból készült teát gyógyászati szempontból is értékesnek tartották. A drog, az akácvirág (*Robiniae-*, illetve a fiókon látható *Acaciae flores*) kevés illóolajat, aromás anyagokat tartalmaz. A virágból teát készítettek, mely köhögéscsillapító, enyhe hashajtó hatású, de túlzott gyomorsavképzés esetén is alkalmazzák. Kérgéből főzetet készítettek, amelynek fekélyellenes, savszekréció csökkentő hatást tulajdonítottak. Mára elvesztette gyógyászati jelentőségét.

Acetanilidum – (Acetanilid.)

Az acetanilid, másik nevén antifebrin erős hatású, olcsó lázcsillapító volt. Az egyik elsőként előállított gyógyszervegyület, amely a terápiából kiszorult, mert hosszú távú kezelés alatt mérgezési tüneteket okozott. Károsítja a vörösvértesteket, amely a sejtek pusztulásához és ennek folyamányaként vérszegénységhez vezetett.

Acetum destillatum – (Acet. destillat.)

Desztillált (tömény) ecetsav. A gyógyászatban a gyógyszerkészítésben segédanyagként (oldószer, savanyítás) alkalmazzák. Hígított oldata viszketéscsillapítóként és izzadás ellen is használható. Az élelmiszeriparban az ecetsavat E-260-nal jelölik, és a savanyúság szabályozására használják.

Acetum pyrolignosum rectificatum – (Acet. pyrolign. rect.)

Az *Acetum pyrolignosum*ot – faecetet – fakéreg száraz desztillációjával, majd a párlat tisztításával állították elő. Vízzel elegyítve fertőtlenítőként alkalmazták üszkös sebek, fekélyek fertőtlenítésére, kevés eredménnyel. A mai gyakorlatban nem használjuk.

Acidum acetylosalicylicum – (Acid. acetylosalic.)

Az acetil-szalicilsav a fehér fűz (*Salix alba*) kérgében megtalálható anyag. Elsőként Edmond Stone, angol lelkész vetette fel, hogy a drága kínafakéreg helyett a szintén keserű fűzfakérget is lehetne alkalmazni a lázcsillapítóként (a kínafa kérgét lázcsillapításra használták, de csak később fedezték fel, hogy a benne található kinin speciálisan a maláriás láz csillapítására alkalmas). Az acetil-szalicilsav, amely a fűzfa hatóanyagaival rokon vegyület, szintetikus módon állították elő. A gyógyászatban fájdalom- és lázcsillapító, valamint a vérlemezkék összetapadását gátló hatása miatt alkalmazzák. Felix Hoffmann német gyógyszerész volt az első, akinek sikerült stabil formában előállítania az acetil-szalicilsavat, amelyet a Bayer gyógyszercég 1899-ben dobott piacra Aspirin néven. A mai napig ismert és népszerű gyógyszer.

Acidum ascorbinicum – (Acid. ascorbin.)

Aszkorbinsav, más néven C-vitamin, antioxidáns tulajdonságú szerves sav. Hiánya a skorbut nevű betegséget okozza, innen ered a neve is. A skorbut a legrégebben ismert hiánybetegség; nagy pusztításokat okozott háborúk idején, illetve gyakori volt hajós népeknél. 1937-ben Walter Haworth kémiai Nobel-díjat kapott az aszkorbinsav szerkezetének meghatározásáért (megosztva Paul Karrerrel, aki a vitaminokat kutatta) és ugyanebben az évben az orvosi Nobel-díjat Szent-Györgyi Albert kapta, aki a C-vitamin biológiai hatásait tanulmányozta. Számos növény jelentős mennyiségben tartalmazza a vegyületet (csipkebogyó, citrusfélék).

Acidum benzoicum – (Acid. benzoic.)

A benzoésavat a 16. században fedezték fel, a *Styrax* nemzetségbeli növényekből nyerték ki száraz desztillációval. Fertőtlenítő- és tartósítószerként alkalmazzák. Az élelmiszeriparban inkább nátriumsóját alkalmazzák; adalékanyagként az E 210-es számmal jelölik. Gátolja a penészgombák szaporodását, így a gyógyászatban lábgombásodás és szájpenész kezelésére is használják.

Acidum boricum crystallisatum – (Acid. boric. cr.)

Bórsav. Fehér, szagtalan, kesernyés ízű por. Fertőtlenítőként és a gyógyszergyártásban segédanyagként alkalmazzák. Felhasználják szemcseppekben, fülcseppekben, külsőleges oldatokban és kenőcsökben.

Acidum citricum crystallinum – (Acid. citric. cr.)

Kristályos citromsav. Színtelen, szagtalan kristályokat alkot. Gyógyszergyártás során alkalmazzák, mint segédanyagot, ízjavítóként, illetve adalékanyagként (E-330) az élelmiszerek íz- és savasság szabályozására használják.

Acidum crysoph. pur.

Crysophansav (= krizofánsav), a rheumgyökérben (rebarbara) előforduló antraciklin származék. Aranysárga tűalakú kristályokból áll. Bőrpanaszokra (pl. ekcéma, akne) külsőleg alkalmazzák. Belsőleg adva hánytató és hashajtó hatású.

Acidum hydrochloridum dilutum 10% - (Acid. hydrochlor. dil. 10%)

A hígított sósavat elsősorban a pH beállítására használják infúziókban, oldatokban, injekciókban. A gyomorban lévő fehérjebontó enzim működéséhez szükséges a savas (pH 1,8-2,2) környezet, ezért azok, akiknek gyomorsavtermelése csökkent, indokolt lehet a híg sósavval való savpótlás.

Acidum lacticum – (Acid. lactic.)

Tejsav. Fertőtlenítő és baktériumölő hatással bír. Hüvelykészítményekben a pH beállításán keresztül játszik szerepet a normál hüvelyi baktériumflóra fenntartásában. Kozmetikumokban bőrlágyítóként szerepelhet. Adalékanyagként az élelmiszeripar is alkalmazza (E-270).

Acidum oxalicum – (Acid. oxalic.)

Oxálsav, más néven sóskasav. Előfordul a sóskában, spenótban és számos más növényben, azonkívül az állati szervezetben (a vizeletben) részint szabad állapotban, részint különféle sók alakjában.

Kalciumsója, amely vízben oldhatatlan, a vesekövesség egyik leggyakoribb okozója – épp ezért azok számára, akik oxalátköképzésre hajlamosak, a magas oxálsavtartalmú táplálékok fogyasztása nem ajánlott.

Acidum pyrogallol – (Acid. pyrogall.)

A pirogallol egy szerves vegyület. A galluszsavat (vagy gubacssav) 250 °C-ra hevítik, így megolvad, és pirogallollá alakul. Ezzel a módszerrel Scheele (svéd vegyész) állította elő először 1786-ban.

A pirogallolt a fényképészetben előhívásra használták. Növényvédőszeres és festékek előállítására is használják. A pirogallol lúgos oldatát az analitikai kémiában az oxigéngáz kimutatására használják, mert az oxigénnel nagyon gyorsan reakcióba lép. Élelmiszer adalékanyagként is felhasználják.

Acidum salycilicum crystallisatum – (Acid. salicyl. cryst.)

Szalicilsav, fehér, kristályos por. Gombaellenes és fertőtlenítőszerként alkalmazzák. A szalicilsavnak (a *Salix alba*, a fehér fűz kérgéből állították elő eredetileg) mennyiségétől függően hámosító vagy szaruanyagot oldó, hámlasztó hatása lehet. Csak külsőleg alkalmazzák. Korábban lekvárok népszerű tartósítószer volt, ma már ilyen célra nem alkalmazzák.

Acidum tartaricum – (Acid. tartaric.)

Borkősav, régies nevén bécsi só. Színtelen, szagtalan, savanyú ízű por. A gyógyszergyártásban tablettázásnál segédanyagként, illetve más savakkal együtt gyomorsav pótlására használják. Az élelmiszeriparban savanyításra és ízjavítóként alkalmazzák.

Agaricus albus – (Agaric. alb.)

Fehér galóca, fenyőfák kérgén megtelepedő gombafaj. Régen a gomba kalapját használták fel a gyógyászatban. Használták hashajtó és izzadásgátló szerként, de nem meghatározott összetétele miatt adagolása pontatlan volt, emiatt kiszorult a gyógyszertárakból.

Althaeae folium – (Althaeae fol.)

Zilizlevél. Az *Althaea* nemzetség legismertebb képviselője az *Althaea officinalis*, az orvosi ziliz (fehér mályva). Gyökerét és levelét egyaránt alkalmazzák a gyógyászatban. A legenda szerint a zilizkivonatot tartalmazó krém megvéd az égési sérülésektől, ezért az istenítéletre ítélték az ún. tűzpróba előtt zilizkrémmel kenték be a kezüket. A növényt a népi gyógyászatban hasmenés csillapítására, külsőleg bőrpanaszok és rovarcsípés kezelésére alkalmazták. A modern gyógyászatban nyálkahártya-gyulladás mérséklésére, köhögés csillapítására, illetve a gyomorfekély terápiájának kiegészítéseként használható.

Althaeae radix - (Althaeae rad.)

Zilizgyökér. Az *Althaea* nemzetség legismertebb képviselője az *Althaea officinalis*, az orvosi ziliz (fehér mályva). Gyökerét és levelét egyaránt alkalmazzák a gyógyászatban. A legenda szerint a zilizkivonatot

tartalmazó krém megvéd az égési sérülésektől, ezért az istenítéletre ítélték az ún. tűzpróba előtt zilizkrémmel kenték be a kezüket. A növényt a népi gyógyászatban hasmenés csillapítására, külsőleg bőrpanaszok és rovarcsípés kezelésére alkalmazták. A modern gyógyászatban nyálkahártya-gyulladás mérséklésére, köhögés csillapítására, illetve a gyomorfekély terápiájának kiegészítéseként használható.

Althaea species – (Althaeae spec.)

Fő komponensként orvosi zilizt tartalmazó teakeverék (egyéb összetevői a mályvalevél és az édesgyökér). Az *Althaea* nemzetség legismertebb képviselője az *Althaea officinalis*, az orvosi ziliz (fehér mályva. Gyökerét és levelét egyaránt alkalmazzák a gyógyászatban. A legenda szerint a zilizkivonatot tartalmazó krém megvéd az égési sérülésektől, ezért az istenítéletre ítélték az ún. tűzpróba előtt zilizkrémmel kenték be a kezüket. A növényt a népi gyógyászatban hasmenés csillapítására, külsőleg bőrpanaszok és rovarcsípés kezelésére alkalmazták. A modern gyógyászatban nyálkahártya-gyulladás mérséklésére, köhögés csillapítására, illetve a gyomorfekély terápiájának kiegészítéseként használható.

A teakeverékben található mályvalevél a zilizhez hasonló hatású, az édesgyökeret kellemes íze és köptető hatása miatt találjuk a komponensek között.

Alumen crudum (pulvis) – (Alum. crd. pv.)

Alumínium-kálium-szulfát, másik nevén timsó. Összehúzó hatású, a nyálkahártya vagy seb felszínén a fehérjék kicsapásával vékony hártát képez, ezáltal elősegítve a sebgyógyulást. Szilárd formában helyileg vérzéscsillapításra használják.

Alumen plumosum – (Alum. plumos.)

Alumínium-szilikát por, amelyet kozmetikumokban, illetve síkosságánál fogva kesztyű és cipő felhúzásának megkönnyítésére alkalmaztak. Állatoknak hashajtóként adták. Ma már nem használják.

Alumen ustum (pulvis) – (Alum. ust. pv.)

Az *Alumen ustum* a kiszáritott, égetett timsó. Erős vízelvonó és maró hatású szer. Külsőleg alkalmazták vadhúskinövéseltávolítására.

Species amaricantes - (Amaricant. spec.)

A II. Magyar Gyógyszerkönyvben megtalálható *Species amaricantes* (keserű thea-elegy) nevű teakeverék, amely nevéhez híven fő komponensként erősen keserű ízű növényi részeket (sárga tárnics gyökere, vidrafű levele, fehér üröm, ezerjófű, benedekfű, kálmos gyöktörzs), valamint

keseű-aromás narancshéjat és az ízt javító fahéjat tartalmazott. Keseű íze révén étvágy- és emésztést javító (emésztőnedvek elválasztását fokozó) hatást fejtett ki. Hasonló összetételű teakeverékeket ma is használnak a gyógyászatban.

Ammonium aceticum solutum – (Ammon. acetic. solut.)

Ammónium-acetát oldat (más néven Spiritus Mindereri). A XVII. században elsőként Raymundus Minderer augsburgi városi orvos használta. A gyógyászatban hűsítő, húgyhajtó és enyhe izzadásgátló szerként használták. Néhány grammos dózisban részegek kijózanítására is alkalmazták (nem sok sikerrel). Ma már nem része a gyógyszeres terápiának.

Ammonium bromatum – (Amon. bromat.)

Ammónium-bromid, régi magyar nevén ammonbüzeg. Régen köhögéscsillapításra, álmatlanságra adták. A modern gyógyászatból mára kiszorult, de a homeopátiában máig alkalmazzák. Legnagyobb mennyiségben a fényképezészek használták képek előhívására.

Amonium chloratum depuratum – (Amon. chlorat. dep.)

Ammónium-klorid (depuratum = tisztított), szalmiáksó. Köptető hatású vegyület. nagy mennyiségben fogyasztva vizelethajtó hatást vált ki és a vizelet pH-ját savas irányba tolja el, így bizonyos anyagokkal előforduló mérgezés esetén fokozza a mérgező komponens kiürülését.

Amygdala dulcis – (Amygd. dulc.)

Édes mandula. A mandula néhány kultúrában igen megbecsült szerepet tölt be. A zsidóknál a remény és az éberség szimbóluma volt korai virágzása miatt, a kínaiaknál pedig a női szépség jelképe. Indiában úgy tartották, serkenti az agyműködést. A keresztény szimbolizmus gyakran alkalmazta a mandulaágot festményeken, amint körülöleli a kis Jézust. A mandula magjából hideg sajtolással mandulaolajat állítanak elő. Tradicionálisan bőrpuhítóként, bőrpanaszok esetén alkalmazták. Ma a gyógyászatban segédanyagként használják (főleg bőrgyógyászati készítményekben). A konyhatechnikában is gyakran használt alapanyag, a marcipán fő alkotója.

Amygdalae placentae farina - (Amygd. plac. far.)

Az *Amygdala dulcis*, magyarul keseű mandula a II. Magyar Gyógyszerkönyv hivatalos drogja volt. A *Prunus dulcis var. dulcis* vagy a *Prunus dulcis var. amara* vagy ezek keverékének érett magvaiból (azaz a keseű és az édes mandula magjaiból) készült natív mandulaolaj a VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben hivatalos. A két típus egymástól egy cianogén glikozid, az amigdalín jelenlétében különbözik, ami keseű mandulában található meg. Az érett magvakból az olajat hideg sajtolással állítják elő. Az így

nyert sárga színű, tiszta folyadékot – tradicionálisan külsőleg bőrpuhítóként – gyógyászati segédanyagként pl.: oldószer, olajos injekciók készítéséhez, kozmetikai termékek előállítására használják fel. A sajtolás végén kapott „pogácsa” az ún. *Amygdalae placentae farina* (ezt rövidíti a fiókfelirat).

Amylium nitrosum – (Amyl. nitrosum)

Amil-nitrit. Illékony, gyúlékony folyadék. Régen értágítóként alkalmazták: az ún. „amylnitrit párna” néhány cseppet tartalmazott a vegyületből paraffinolajban oldva, pólyázott ampullában. Ezt eltörve kellett a gőzöket belélegezni. Erőteljes vérnyomáscsökkenést okozott, de inkább diagnosztikus céllal alkalmazták (alkalmazásával kideríthető volt, hogy adott tünetet érgörcs okozza-e). Ma már nincs forgalomban, de bizonyos nitrovegyületeket továbbra is alkalmaznak magas vérnyomás kezelésére.

Amylum oryzae – (Amyl. oryzae)

Rizskeményítő. Étkezési szempontból az egyik legfontosabb szénhidrátot, a keményítőt már az ókorban is ismerték. A rizs, búza, kukorica, burgonya és a maniókagumó a táplálkozásban is jelentős keményítőforrás. A gyógyszergyártásban a különböző eredetű keményítőket tabletták, hintőporok előállításához használják fel. Csecsemők és kisgyermekek táplálására, főként a kukorica- és rizskeményítő, valamint a belőlük előállított maltodextrin csecsemő- és szondatápszerek alapanyaga. A kozmetikai iparban púdereket készítéséhez használják. A keményítőt és származékait térfogatnövelőként- és sűrítőanyagként az élelmiszeripar is hasznosítja.

Anisum stellatum – (Anisi stell.)

Japán csillagánizs. Fás szárú növény, amely nagyon hasonlít a kínai csillagánizshoz. Mérgező anyagokat tartalmaz, ezért emberi fogyasztásra alkalmatlan. A japán csillagánizs anizatint, sikimint és sikimitoxint tartalmaz, amelyek vesegyulladást, húgy- és emésztő szervrendszeri megbetegedéseket okoznak.

Anisum vulgare – (Anisi vulg.)

Közönséges ánizs. Az ánizst már az ókori Egyiptomban is használták fűszerként, az ókori Keleten pedig fizetőeszköz is volt. Számos alkoholos ital (raki, ouzo, abszint) alkotórésze. Napjainkban termése és a belőle vízgőz-desztillációval előállított illóolaj használatos a gyógyászatban. A népi orvoslásban – a mai indikációin (felhasználási terület) kívül – afrodisziákumként, abortív szerként is alkalmazták. A mai medicina hurutos légúti megbetegedésekben köptetőként, valamint emésztési panaszokra használja. Az anyatej-elválasztást fokozó teakeverékek egyik fő komponense.

Aqua amygdalarum amararum – (Aqua amygdal. amar.)

Az ún. keserűmandulavíz a kiperéselt (azaz az olaj kinyerése után visszamaradt) porított keserűmandula vizes kivonásával készült. A népies gyógyászatban légúti hurutos megbetegedésre, szívhártya-gyulladásra, illetve a fájdalomcsillapító terápia kiegészítéseként alkalmazták. Ma már nem használatos.

Aqua aurantiorum floris – (Aqua aurant. flor.)

A narancsfa virágainak lepárlásával készül. A párlatot illatosítóként alkalmazták.

Aqua calcis – (Aq. calcis)

Meszes víz, a mész oltása során képződő híg meszes oldat. Bőrfertőzésekre alkalmazzák fertőtlenítőszerként, jellemzően kenőcsben elosztatva.

Aqua carvii semen – (Aqua car. sem.)

A fűszerkömény (*Carum carvi*) vizes kivonata, amelynek emésztés könnyítő és görcsoldó hatása van. A köményt először az arab konyhában kezdték el alkalmazni fűszerként, de gyógyászati felhasználása nem választható fűszerként történő felhasználásától: a modern medicinában szélhajtó hatása miatt is alkalmazzák.

Aqua cinnamom spiritus – (Aqua cinnamom. spir.)

A fahéjat (*Cinnamomum zeylanicum* vagy *Cinnamomum cassia*) étvágyjavító, emésztést serkentő és ízjavító szerként alkalmazzák. Ismert konyhafűszer. A gyógyászatban tinktúráját és illóolaját használják. A fent nevezett készítmény a fahéj kérgének vizes-alkoholos kivonata.

Aqua cinnamomi simplex – (Aqua cinnamom. simpl.)

A ceyloni fahéjfa (*Cinnamomum zeylanicum*) gyógyászatban felhasznált része a magas illóolaj-tartalmú kéreg. Az Aqua cinnamomi simplex előállításához a kérget vízben áztatták, majd lepárolták, így töményítették. Ma a gyógyászatban ezt a terméket nem használják, a szárított kérget, a belőle neyrb illóolajat vagy alkoholos kivonatot alkalmaznak étvágytalanságra, emésztési panaszokra, puffadásra alkalmazzák.

Aqua foeniculi – (Aqua foeniculi)

Édesköményvíz. Az édeskömény (*Foeniculum vulgare*) termésének vizes kivonata. Az édeskömény emésztést javító, görcsoldó, köptető hatású gyógynövény, ilyen célra termését vagy az abból nyert illóolajat használják. Az édeskömény anyatej-elválasztást fokozó teakeverékek gyakori összetevője.

Aqua Goulardi – (Aq. Goulardi)

Az ólomecet (*Plumbum aceticum basicum solutum*) 2%-os vizes oldata, amelyhez 5% alkoholt adnak. Ezt vízzel hígítva borogatásra használták. Az ólomvegyületek mára javarészt kiszorultak a gyógyászatból, mert belsőleg mérgezőek, külsőleg alkalmazva pedig veszélyes lehet, ha sérült bőrfelületen alkalmazzák (onnan ugyanis könnyen a véráramba kerülhetnek).

Argentum aceticum – (Argent. acetic.)

Ezüst-acetát. Újszülöttek részére készült szemcseppben (*Oculogutta neonatorum*) használják gennyes kötőhártya-gyulladás megelőzésére.

Argentum nitricum crystallatum – (Argent. nitr. cryst.)

Ezüst-nitrát, lágysz, vitriol. Rúd formájában (fusum) szemölcsök eltávolítására alkalmazták (lágispálca). Oldata erős baktériumellenes, összehúzó hatású. Csak külsőleges készítményekben alkalmazható.

Argentum nitricum fusum – (Arg. nitric. fus.)

Ezüst-nitrát, lágysz, vitriol. Rúd formájában (fusum) szemölcsök eltávolítására alkalmazták (lágispálca). Oldata erős baktériumellenes, összehúzó hatású. Csak külsőleges készítményekben alkalmazható.

Argentum proteicum – (Arg. proteinic.)

Protein-ezüst, más néven protargol. Kolloidálisan (gélesedve) oldódó fémezüstöt tartalmaz. Az ezüst – amely fertőtlenítő és összehúzó hatású – lassan szabadul fel belőle. Csak külsőleges készítményekben – szemcseppekben, oldatokban, ecsetelőkben – alkalmazzák, illetve pontosabban alkalmazták, mert ma már nem használatos.

Species aromaticae – (Aromat spec.)

Species aromaticae (Ph. Hg. I, II, III) – oszlató tea, borogatótea, illatos teaelegy: 1 rész Origani herba + 1 rész Salviae folia + 1 rész Menthae piperitae herba + 1 rész Lavandulae flores keveréke. Más gyógyszerkönyvekben (pl. német, francia) más összetétellel rendelkezik. Fürdőke, meleg

borogatásokhoz, illatos párnácskába alkalmazták, ritkábban belsőleg forrázatként alkalmazták. Pora a *Species aromatica pro cataplastmatae*, pépes borogatásokhoz.

Arsenicum purissimum – (Arsenic. purissim.)

Elemi arzén. Nyelvújításkori magyar neve a *mireny* volt. Neve a görög *arzenikosz* (vakmerő) szóból ered. Egészen kis mennyiségekben esszenciális (azaz a normál életműködésekhez szükséges), de leginkább toxikus hatásai jelentősek. A jóval ritkábban előforduló As^{3+} vegyületei sokkal mérgezőbbek, mint az As^{5+} -éi. Szerves vegyületei kevésbé toxikusak, mint a szervetlenek. A mérgezések miatt a gyógyászatból kiszorulóban van. A csontvelőre serkentőleg hat, ezért roborálószerként (legyengült állapotban erősítésre) használták. A homeopátiában a mai napig használatos az arzén-trioxid (*Arsenii trioxidum ad praeparationes homeopathicae*).

Assa foetida – (Assa foetida)

Bűzös husáng vagy bűzös aszat (*Ferula assa-foetida*). Segíti az emésztést, felfúvódás esetén, légcsőhurutra és női bajokra is javallott. Az indiai gyógyászatban (*ajurvéda*) is használt szer, a növény beszáradt tejnedve, az aszatgyanta, az indiai konyha ismert fűszere.

Atropinum boracicum - (Atropin. boracic.)

A burgonyafélék (*Solanaceae*) családjába tartozó növények (pl. maszlagos nadragulya, csattanó maszlag) egyik alkaloidja az atropin. Az atropinum boracicum a vegyület bórsavsója. Az atropin a görög mitológia egyik sorsistennőjéről, *Atropos*ról kapta nevét; ő vágta el az élet fonalát. Pupillatágító hatása miatt a középkorban szépítőszerként alkalmazták. Nyugtató- és görcsoldószereket készítenek belőle. Atropin, köztük atropin-borát tartalmú szemcseppeket régóta használtak. Mára már visszaszorult a használata. A még használatban lévő készítmények atropin-szulfátot tartalmaznak.

Cortex aurantiorum - (Aurant. cort.)

A keserű narancs Indiából származik és arab közvetítéssel került Európába. A 16-17. században a budai vár és néhány főúri kastély különlegessége volt. A narancsot a gyógyászat, kozmetikai ipar és likőrpar egyaránt hasznosítja. Az édes narancsot az ókor óta termesztik táplálkozási céllal. Őshazája Délkelet-Ázsia, de mára termesztése a meleg égövben elterjedt. Legértékesebb része a héjából préselt illóolaj, mely a legnagyobb mennyiségben előállított olajok közé tartozik. A II. Gyógyszerkönyvben szerepel a narancshéj, a *Cortex aurantiorum*, hivatalos droként.

A jelenleg érvényes Gyógyszerkönyvben hivatalos az érett gyümölcs fehér szivacsos szövetétől megfosztott és szárított exo- és mezokarpiuma, *Aurantii amari epicarpium et mesocarpium*. Emellett

hivatalos még az ebből készült tinktúrája, a szárított, még ki nem nyílt bimbó (*Aurantia amara flos*) és a friss narancsvirágból vízgőzdesztillációval előállított illóolaj a *Neroli aetheroleum*. A terméshéj 1,5-2,5% illóolajat (limonén), heszperidint, furokumarinokat és karotinoidokat. A virág főbb komponensei a linalool, a nerol, a limonén és a terpineol.

Hagyományosan emésztésjavítóként, gyomornedv-szekréció fokozására főleg terméshéjának tinktúráját használják, a narancsvirág nyugtató teakeverékek alkotóeleme.

Axungia leporis – (Axung. leporis)

A havasi nyúl (*Lepus timidus*) „vörös zsírja”, amelynek fájdalomcsillapító hatást tulajdonítottak. Mai gyógyászati felhasználása nem ismert.

Axungia porci – (Axung. porci)

A házi sertés (*Sus scrofa domestica*) zsírja. Külsőleg bevonószerként és kenőcsök alapanyagaként alkalmazták, mert bőrre kenve gátolta annak kiszáradását. Mai gyógyászati felhasználása nem ismert.

Balsamum copaviae – (Balsamum copoviae)

A *Copaifera* fajok fáiból kifolyó nedv, a copalbalzsam, amely illóolajban gazdag, gyantás, faolaj sűrűségű. A népies gyógyászatban húgyhólyaggyulladás, hurutos légúti betegségek kezelésére sikerrel alkalmazták. A mai medicina nem használja.

Lapis baptistae – (Baptist. lap. alc.)

Lapis baptistae (keresztelőpor), porkeverékekhez alkalmazták vivőanyagként.

Barbitural-natrium

Barbitál-nátrium. Altatóként alkalmazták, de toxikus, dependenciát okozó és a máj működését kedvezőtlenül befolyásoló hatása miatt elavult szernek minősül.

Bardanae radix – (Bardan. rad.)

A közönséges bojtorján (*Arctium lappa*) szárított gyökere, amelyet a népi gyógyászat vértisztító orvosságnak használtak (vizelethajtó és izzasztószerként). Epeelválasztás serkentésére, reuma és bőrbetegségek kezelésére is felhasználták. Olajokkal előállított kivonatait bedörzsölőszerként, fürdőolajként használják reumatikus fájdalmak ellen, de hajhullás, korpásodás kezelésére is alkalmazták. A modern gyógyászatban jelentősége nem túl nagy, a kozmetikai iparban viszont gyakran alkalmazott alapanyag.

Baryum chloratum – (Baryum chlorat.)

A bárium-klorid igen erős mérge. Kisebb dózisban nyálfolyást és égető érzést okoz a szájban. Nagyobb adagban gyomorfájást, görcsöket, hányást, hasmenést és bénulást okozhat, romlik a végtagok vérellátása, bénulás miatt akadozóvá válhat a beszéd, még nagyobb adag esetén halált okozhat. Gyógyászati felhasználása nincs, az analitikai kémiában reagensnek használják.

Benzinum – (Benzin.)

A benzin a nyers, természetes kőolajból desztillálás útján kapott folyadék. Nem egységes vegyület, hanem a paraffin sorozatba tartozó szénhidrogének elegye. Színtelen, könnyen folyó, a szaga a petróleuméra emlékeztet. A különböző területeken használunk benzint: sebfertőtlenítésre orvosi tisztaságú sebbenzint; oldószerként a vegyipar is használja, illetve a közlekedésben üzemanyagként.

Betainum hydrochloridum – (Betain. hydrochl.)

Betain-hidroklorid, fehér kristályos anyag, melynek vizes oldata erősen savas kémhatású. 1 g kb. 40 csepp híg sósavnak (10%) felel meg. Anaciditásban (a szervezet elégtelen mennyiségű gyomorsavat termel) alkalmazzák savpótlószerként.

Betonicae herba – (Betonica. hrb.)

Az orvosi tisztessű (*Stachys officinalis*) virágzó hajtásaiból (ennek neve *Betonicae herba*) készült teát asztmás és hurutos bántalmak ellen alkalmazták. A népi gyógyászatban epilepszia ellen is használták. Mára elvesztette gyógyászati jelentőségét.

Bicarbonicum natricum – (Bicarb. natr.)

Szódabikarbóna, élesztőpor. A gyógyszergyártás során a tablettákban, pilulákban a gyógyszer szétesésének elősegítésére alkalmazzák. Gyomorsav-túltengés esetén a sav semlegesítésére használták, napjainkban azonban modernebb gyógyszereket használnak ugyanilyen célra. Fülcseppben alkalmazva a fülzsír eltávolítását szolgálja. Különböző savakkal (pl.: citromsav) együtt préselve a szén-dioxid termelődést kihasználva pezsgőkészítmények (tabletták) alkotóeleme. Élelmiszeripari adalékanyag (E-500).

Bismuthum oxychloratum – (Bismuth. oxychlor.)

Bismuthum oxychloratum, magyarul bizmut-oxiklorid. Fehér, íztelen por, amelyet hintőporokban, kenőcsökben és végbélkúpokban alkalmaztak. A bizmutvegyületek jellemzően összehúzó hatásúak, ezért gyulladás csökkentésére alkalmazták. Ezt az anyagot már nem, de a bizmut egyéb sóit a terápiában ma is alkalmazzák.

Bismuthum subgallicum – (Bism. subgallic.)

Bázisos bizmut-gallát. Voluminózus (nagy kiterjedésű) tulajdonsága miatt bevonja a gyulladt sebfelszínt, nyálkahártyát. Gyomorfekélyben is használják, az általa kialakított védőhártya jótékony hatása miatt. Enyhe hasmenésben is alkalmazzák.

Bismuthum subnitricum – (Bismuth. subnitr.)

Bázisos bizmut-nitrát. Voluminózus (nagy kiterjedésű) tulajdonsága miatt bevonja a gyulladt sebfelszínt, nyálkahártyát. Gyomorfekélyben is használják az általa kialakított védőhártya jótékony hatása miatt. Enyhe hasmenésben is alkalmazzák.

Bismuthum subsalicylicum – (Bism. subsalic.)

Bizmut-szubszalicilát, jól tapadó, fehér por. Bevonja a nyálkahártyát, a gyulladt sebfelszínt. Alkalmazzák enyhe hasmenésben, gyomorfekélyben – hártát képez a gyomor falán, illetve a szalicilát tartalom miatt gyulladáscsökkentő hatása is van. Bőrpuhító, hidratáló (a bőr víztartalmát növelő) kenőcs; kozmetikai célokra használják.

Bolus alba (ster.) (Kaolinum ponderosum) – (Bolus alb. ster.)

Fehér agyag, természetes, víztartalmú alumínium-szilikátok tisztított keveréke. Bélhurut esetén hasmenés csökkentésére használták. Egy régi gyógyszerforma, a pilulák összetapadásának meggátlására alkalmazták (a kész pilulákat beszórták fehér agyaggal).

Borax venetus – (Borax Ven.)

Nátrium-borát, natrium boracicum, avagy velencei borax. Szervetlen bőrvegyület. Már a Ph. Hg. I.-ben is szerepelt, de velencei borax néven csak a Ph. Hg. II.-ben fordul elő.

Butyrum cacao – (Butyr. cacao)

A *Theobroma cacao* pörkölt és hámozott magvaiból préseléssel előállított zsiradék, a kakaóvaj, a *Butyrum cacao*. A növény Közép-Mexikóban, Közép-Amerikában honos, de a trópusokon sokfelé – főleg Nyugat-Afrikában – termesztik. A II. Magyar Gyógyszerkönyvben *Oleum cacao* néven volt hivatalos. A magból nyert kakaóvaját a gyógyszerkészítésben segédanyagként (elsősorban kúpok készítésére) alkalmazzák. Mivel könnyen avasodik, magasabb, 35 °C feletti hőmérsékleten isntabl módosulatai keletkeznek, s mivel a hatóanyag-felszívódás szempontjából sem kedvező, mára kezd kiszorulni a gyakorlatból. Utoljára a VII. Magyar Gyógyszerkönyvben volt hivatalos.

Az élelmiszeripar a magból kinyert kakaóport pedig kakaó és csokoládégyártáshoz használja fel.

Calami pulvis grossus, Calamus aromaticus - (Calami gr. pv.; Calami arom.)

Acorus calamus, az orvosi kálmos, ennek szinonim neve a *Calamus aromaticus*. Felhasznált része a növény gyöktörzse (*Calami rhizoma*). Keserű íze miatt étvágygerjesztőként, emésztést serkentőként és erősítő hatású teakeverékek komponenseként alkalmazták. Mára jelentőségét veszítette, mert béta-azarontartalma miatt hosszú távon alkalmazva mérgező hatású lehet.

Calcium acetylsalicylicum - (Calc. acetylsalicyl.)

Az acetil-szalicilsav kalciumsója, a népszerű Kalmopyrin tablettá hatóanyaga. A vegyület nem stabil, ezért a tablettá acetil-szalicilsavat és kalcium-karbonátot tartalmaz, amelyből a vízben való oldáskor keletkezik a kalciumsó. Fájdalomcsillapító, gyulladáscsökkentő hatású.

Calcium bromatum – (Calc. bromat.)

Kalcium-bromid. Nyugtató, szexuális ingereket csökkentő hatású vegyület, régen ilyen célokra alkalmazták a gyógyászatban. Enyhe köhögéscsillapító hatással is rendelkezik. Toxikus hatásai miatt ma már nem alkalmazzák.

Calcium carbonicum depuratum – (Calc. carb. dep.)

Calcium carbonicum depuratum, magyarul tisztított kalcium-karbonát. Fehér por, amely vízben oldhatatlan. Belsőleg savmegkötőnek és kalciumpótlásra használják. Külsőleg hintőporokban, fogporokban alkalmazzák. Kisebb rúd formájában krétaként is ismert.

Calom pr. ophtalm.

Higany (II)-klorid szemészeti célokra (calomel ophtalmicum), pl. krónikus kötőhártya-gyulladásra.

Campechianum ligni – (Campech. ligni)

A campechfa (*Haematoxylum campechianum*) Közép-Amerikában őshonos. A gyógyászatban felhasznált része a kérgétől és hancsától lecsupaszított fatörzs (ez a *Campechianum ligni*), amelyet felaprítanak. Ezt az őrleményt főzet formájában alkalmazták. A benne található szerzőanyagok miatt főleg bélhurut és idült hasmenés esetén használták.

Camphora

Kámfor. Vérbőséget okozó hatása miatt külsőlegesen készítményekben reumás, köszvényes fájdalmak esetén alkalmazzák. Enyhe fájdalomcsillapítóként aranyeres csomókra készült kenőcsök hatóanyaga. Belsőleg köptető hatást vált ki. A kámfort eredetileg a kámforfa (*Cinnamomum camphora*) kérgéből nyerték ki.

Camphor. raff.

Tisztított (raffinált) kámfor.

Lapis cancrorum – (Cancror. lap.)

Rákszeme – *Lapis cancrorum*. A rákok szeme nagy mennyiségben tartalmaz kalcium-karbonátot. Ezt babonaként a szembajok elűzésére a szem alá téve alkalmazták. Nincs gyógyászati értéke.

Candelae fumales – (Candel. fumal.)

Szénből és illatos anyagokból formált kúp alakú gyertyácskák, amelyek meggyújtva lassan égtek kellemes illatot árasztva, ma füstölőnek hívjuk őket.

Capsula gelatinosae, Capsula operculata – (Capsul. gelat.; Capsul. opercul.)

Capsula gelatinosae – zselatin kapszula. Ma már két típust különböztetünk meg: kemény- és lágy zselatinkapszulát. A kemény zselatinkapszula (*Capsula operculata*) két részből áll, melyet meleg zselatinba mártott mintával állítanak elő. A megszáradt kapszulafeleket egymásba helyezik. A lágy zselatinkapszula is meleg zselatinból készül, amelyet rögtön lezárnak, ezért akár folyékony gyógyszert is tartalmazhat. A keménykapszula porok, minitabletták bevitelének megkönnyítését szolgálja.

Papaveris caput – (Capit. papav.)

A mák gubójának (*Papaveris caput*, ezt rövidíti a fiókfelirat) bemetszése során nyert tejnedvből előállított ópium ősidők óta használt gyógyászati szer. Theokrisztosz szerint a mák Aphrodité könnyeiből keletkezett, amikor szerelmét, Adoniszt siratta. Az ópium fő hatóanyaga a kábító fájdalomcsillapító hatású morfin. A kristályos morfin előállítása Sertürner német gyógyszerész nevéhez fűződik. Fontos magyar vonatkozás, hogy a mai ipari morfingyártás alapjait Kabay János teremtette meg, aki a száraz mákszalmából izolálta a morfint. A morfint daganatos betegek fájdalmának csillapítására, a mákban található egyéb vegyületek közül a kodeint köhögéscsillapítóként, a papaverint simaizomgörcs-oldóként alkalmazzák. Ma már a tiszta mákalkaloidoknak van helye a modern terápiában, az ópium használata Európában nem jellemző.

Carbo activatus

Az aktív szén növényi anyagokból, nagy adszorpciós (felületi megkötő) képességű anyag előállítására alkalmas elszenesítési eljárással állítják elő. A gyomor-bélrendszerbe került toxikus anyagok megkötésére, mérgezésben gyomormosás során, utazási betegségben vagy egyéb hasmenéssel járó állapotokban alkalmazzák. Élelmiszeripari adalékanyag (E 153), ilyen céllal színezésre (pl. cukorkák) használják.

Cardui benedicti herba – (Card. bened. hrb.)

Az áldott benedekfű, a *Cnicus benedictus* hazánkban termesztett és a gyógyászatban alkalmazott gyógynövény. A növény virágos hajtását, a *Cardui benedicti herbát* használják a gyógyászatban. A benedekfű tradicionális étvágyjavító szer, mely megállapítás a tradicionális felhasználásán és a keserű anyagokkal kapcsolatos tudományos ismereteken alapszik. A benne található keserű anyagok fokozzák az étvágyat, a gyomorsav- és epetermelést.

Carmin gran.

Szemcsés kármin (?) (kárminvörös). A kármint (*carminum*) festékekhez, tintákhoz alkalmazták.

Lichen carageheent – (Carragh. lich.)

A karragén a 19. század végén kiadott II. Magyar Gyógyszerkönyvben *Caragaheen* néven volt hivatalos. A rövidítés *Lichen carageheent* jelöl, amely a virágos moszatok közé tartozó zuzmótelep neve. A sárgászöld színű telep, mosás és szárítás után sárgásfehér színű, szaruszerű tömeget ad. Vízen duzzasztva, majd kifőzve kocsonyás állagú lesz. Tápszerként alkalmazták legyengült betegeknél. A gyógyászatban ugyan nem használják, de tudományos kutatásokban igen:

gyulladáscsökkentő hatású anyagok tesztelésénél gyakran a karragénnel alakítják ki a csillapítandó gyulladást.

Caseinum

Kazein, a tejben található fehérje. A tejfehérjék döntően két frakcióból állnak: a kazeinfehérjékből és a savófehérjékből. Arányuk a tejfehérjében kb. 8:1. A túró a lefölözött aludttej felforralása után kicsapódó kazein. A kazeint jellemzően a konyhatechnikában és étrend-kiegészítőkből alkalmazzzák.

Cassaria chlorat.

Centaurii minoris herba – (Centaur. min. hrb.)

A 19. század végén kiadott II. Magyar Gyógyszerkönyvben a *Centaurium* pontosabb fajmegjelölés nélkül szerepelt (ezerjófű). Jelenleg a kis ezerjófű, a *Centaurium erythraea* növény virágos hajtása használatos gyógynövényként, amelyből hideg vizes kivonással készült extraktumot vagy forrázatot alkalmaznak a gyógyászatban. Felhasználása étvágytalanság és emésztési panaszok kezelésére irányul. Tradicionálisan az emésztési panaszokon kívül számos területen felhasználták, mint gyógynövényt (innen ered a neve is: ezerjófű).

Cera alba et flava – (Cera alb. & flav.)

A sárga viasz (*Cera flava*) a mézelő méh (*Apis mellifica*) által készített lépfal forró vízzel való megolvasztásával nyert, idegen anyagoktól megtisztított viasz.

Fehér viasz (*Cera alba*). A sárga méhviaszból fehérítéssel előállított viasz. Kenőcsök és krémek készítésénél állagszilárdító segédanyag. A kozmetikai iparban is felhasználgják (pl.: ajakírek). Élelmiszeripari adalékanyag (E-901) is.

Ceratum mixt. alb.

A *ceratum* – viasztapas – egy már elavult gyógyszerforma. Készítésekor a gyógyszeranyagot a még folyékony masszában eloszlatták, majd formákba öntötték, kihülés után pedig kis táblácskákra vágták.

Ceratum mixt. brun.

Ceratum mixt. ngr.

Ceratum cetacei - (Cerat. cetac.)

Ceratum cetacei (cetfaggyú viasztapas, a Ph. Hg. II egyetlen hivatalos viasztapasza).

Ceratum labiale rubrum – (Cerat. ad lab. rbr.)

A *ceratum* – viasztapasz – egy már elavult gyógyszerforma. Készítésekor a gyógyszeranyagot a még folyékony masszában eloszlatták, majd formákba öntötték, kihűlés után pedig kis táblácskákra vágták. A *Ceratum labiale rubrum*, mai nevén ajakír, az ajkak kiszáradása ellen használt kozmetikai termék volt.

Ceratum sebi cervini – (Cerat. seb. cerv.)

A *ceratum* – viasztapasz – egy már elavult gyógyszerforma. Készítésekor a gyógyszeranyagot a még folyékony masszában eloszlatták, majd formákba öntötték, kihűlés után pedig kis táblácskákra vágták. Ez a változata juhaggyút tartalmazott.

Cetaceum

Cetfaggyú. A VII. Magyar Gyógyszerkönyvben volt hivatalos a cetaceum, a *Physeter macrocephalus* koponyája és gerince fölött lévő üregek folyós tartalmából elkülönített és tisztított viaszanyag. A gyógyszerkészítésben a kenőcs- és kúpkészítés segédanyaga.

Chamomillae romanae flos – (Chamom. rom.)

A római kamilla (*Chamomilla romana*), más néven a nemes pipitér már az ókorban is ismert gyógynövény volt. A népies gyógyászat gyulladáscsökkentőként, emésztésjavítóként és tejleválasztás elősegítésére alkalmazta. Ma virágzatát az orvosi székfűhöz hasonlóan – tekintve hasonló kémiai összetételüket – gyulladáscsökkentőként, simaizomgörcs-oldóként, szélhajtóként alkalmazzák.

Chamomillae vulgaris flos, Matricariae flos – (Chamom. vulg.)

A kamillát régen *Chamomilla vulgaris* (ez látható a fiókon) néven ismerték, mai hivatalos neve *Matricaria recutita*, amely az egyik legsokoldalúbban alkalmazható gyógynövényünk. A népi gyógyászat sokféleképpen használta fel: illóolaját nyugtató- és fájdalomcsillapítóként, hurutos megbetegedésekre, szélhajtószerként, szemgyulladás kezelésére. Virágzata (*Matricariae flos*), folyékony kivonata (*Matricariae extractum fluidum*) és illóolaja (*Matricariae aetheroleum*) egyaránt használatos. Illóolaja jellegzetes kék színű. Hagyományos és modern felhasználásai javarészt átfednek: bőr- és nyálkahártyagyulladás, bakteriális fertőzések kezelésére és emésztési panaszok, megfázásos tünetek enyhítésére alkalmazzák.

Chininum ferrum citricum – (Chin. ferro-citr.)

Chininum ferrum citricum (kinin-vas-citrát avagy citromsavvas vas-kinin, Ph. Hg. III).

Chininum hydrochloridum – (Chin. hydrochl.)

Kinin-hidroklorid.

Chininum tannicum – (Chin. tannic., Chinin. tannic.)

A kinin egy természetes kristályos alkaloid (növényekben található, nitrogén és összetett gyűrűs szerkezeteket tartalmazó anyag). A kinin volt az első hatékony gyógyszer a *Plasmodium falciparum* által okozott malária kezelésében. Bár ma már jóval hatékonyabb maláriaellenes szerek is elérhetőek, a kinint még ma is használják ebben az indikációban. A kinint először a dél-amerikai kínafa (*Cinchona*) kérgéből vonták ki 1817-ben Pierre Joseph Pelletier és Joseph Bienaimé Caventou francia kutatók. A kinint ízanyagként (keserű) is felhasználják tonikokban és vermutokban. A legenda szerint a maláriaellenes tonikot a nagy mennyiségű kinin keserű íze miatt kezdték a brit gyarmatosítók ginnel keverni és így alakult ki a gin tonik koktél, amely a világ számos részén elterjedt.

Mivel a kinin erősen keserű, gyermekek kezelésére nehezen volt alkalmazható. Az íztelen kinin előállításával - Magyarországon elsőként – Rozsnyay Mátyás kezdett el foglalkozni. 1869-ben elnyerte az íztelen kinin előállítására kiírt pályázatot. A kinin csersavas sója (chininum tannicum) ugyanis, amellet, hogy megőrzi a vegyület gyógyhatását, nem keserű ízű. Rozsnyay 1895. augusztus 5-én elhunyt. A tiszteletére indult útjára 1965-ben a 35 év alatti, a gyógyszerteráiban tudományos munkát végző patikusok számára évente megrendezett „Rozsnyay Emlékverseny”.

Chloralum hydratum – (Chloral. hydrat.)

Klorál-hidrát. A legrégebbi szedatívum (nyugtató), 1832-ben Liebig szintetizálta. Tartós használata ellenjavallt, mert függőség alakul ki és károsíthatja a májat, vesét, szívet.

Chloroformium

A kloroformot régen narkotikumként (altató) alkalmazták, de káros mellékhatásai miatt mára kiszorult a terápiából. Belsőleg cardialgia (szívtáji fájdalom) és hányás csillapítására használták. Külsőleg bőrvörösítő hatású, és csökkenti az érzőidegek érzékenységét, így csökkentve a fájdalmat.

Cinabar

Hydrargyrum sulfuratum rubrum (vörös higanyszulfid), más néven cinóber. Vízben oldhatatlan vörös por. Kenőcsben, hintőporban gombás bőrbetegségekre alkalmazták. Használata mára kiszorult a gyógyászatból.

Cocainum hydrochloridum – (Cocain. hydr.)

A kokain sósavas sója. Az anyagot a kokacserje (*Erythroxylon coca*) leveleiből vonják ki. A kokacserje kultúrtörténete évezredekig nyúlik vissza. Dél-Amerikából származik, az ott élő indiánok alkalmazták először, felfedezve, hogy fokozza a teljesítőképességet. Vallási és törzsi szertartások alkalmával fogyasztották a növény leveleit. Az európaiak a növényt Amerigo Vespucci által ismerték meg. A belőle kinyert kokain helyi érzéstelenítő hatású és pszichoaktív szer. Régen cukorkát is készítettek belőle fogzási, illetve fogfájás enyhítésére. Ma már a legtöbb országban kábítószerlistán szerepel, erős függőséget okozó és komoly mellékhatásai miatt. A kokacserje termesztése és levelének fogyasztása ugyanakkor több dél-amerikai országban legális. A növény termesztésének betiltásával kapcsolatos vita nemzetközi szinten napjainkban is zajlik.

Cocainum muriaticum – (Cocain. mur.)

Kokain-hidroklorid (cocainum muriaticum), a kokain sósavas sója.

Cocainum Novum Hydrochloricum (Cocain. Nov. Hydr.)

Prokain avagy novokain, amely egy 1905-ben szintetizált mesterséges helyi érzéstelenítő hatóanyag.

Coffeinum hydrobromicum – (Coffein hydrobr.)

Coffeinum hydrobromicum, a koffein bromidsója. A koffeint a *Coffea arabica* – a kávécserje magja – tartalmazza 1-2%-ban. Izgatja a központi idegrendszert, fokozza a fizikai és szellemi teljesítőképességet, csökkenti a fáradtságot és az álmoságot. Nagyobb mennyiségben ingerlékenységet, izgatottságot és álmatlanságot okozhat. A koffeint a gyógyászatban élénkítőszerként alkalmazzák, a fent nevezett hidrobromidsót pedig vizelethajtóként használták, de ma már nem része a gyógyszerkincsnek.

Cognac

A konyak a franciaországi Cognac városa után kapta nevét. A brandy – amelynek szó a holland "brandewijn" (égetett bor) szóból származik – bor lepárlásával készített szeszes ital. A több mint 300 éves gyártási folyamat a mai napig nem sokat változott. Európában három hivatalosan elfogadott brandyrégió van, ezek közül az egyik Cognac, a másik kettő a franciaországi Armagnac, illetve a

spanyolországi Jerez. Cognac a világ egyetlen olyan borvidéke, ahol a bortermelés fő és egyetlen célja borpárlat készítése. A konyak név viselése szigorú jogi követelményekhez kötött. Legalább 90%-ban ugni blanc (saint-emilion), folle blanche vagy colombard szőlőből kell készülnie, bár ma már szinte kizárólagosan az ugni blanc szőlőfajtát használják. A bort erjedést követően desztillálni kell. A lepárláshoz használt rézüstök alakját jogszabály írja elő. Az ennek eredményeképpen kapott ún. "eau-de-vie" (az élet vize) színtelen, kb. 70% alkoholtartalmú folyadék. Az érlelés során az eau-de-vie-nek a hordó fájából kioldódó anyagoknak köszönhetően az itálnak borostyánszíne lesz. A végső terméket általában 40% alkoholtartalomra hígítják tiszta desztillált vízzel. A konyakot régen gyógyszerek előállítására oldószerként használták, ma csak élvezeti cikként használatos.

Coriandae semen – (Coriandr. sem.)

A kerti koriander Ázsiában és a Földközi-tenger vidékén honos. A gasztronómiában előszeretettel használják italok, húsok, savanyúságok ízesítésére, fűszerek komponenseként. Tradicionális felhasználása nem tér el a mai indikációtól, emésztés elősegítésére, diszpepsiás panaszok enyhítésére, étvágytalanság esetén alkalmazzák a növény termését és az abból nyert illóolajat.

Cremor. tartari solub.

Borax (nátrium-tetraborát) és borkő (kálium-hidrogén-tartarát) keveréke, hashajtóként és vizelethajtóként alkalmazták valaha.

Croci stigma

Croci stigma – sáfránybibe, a jóféle sáfrány, a *Crocus sativus* virágából gyűjtik be. Ma a gyógyászatban nem alkalmazzák, inkább fűszernövényként, ízjavítóként és színjavító hatásáról ismert. Az egyik legdrágább fűszer.

Cuprum sulfuricum – (Cupr. sulf.)

Réz-szulfát vagy régies nevén rézgálic. Régebben hánytatóként használták 1%-os oldatban és a foszformérgezés antidótumaként. Toxikus egyes mikroorganizmusokra (protozoon, gomba), ezért külsőleges készítményekben használják, mint antiszeptikumot. Használható algamentesítésre és növényvédőszerként (permetezés) is felhasználják. Élelmiszeripari adalékanyag (E 519). Kis mennyiségben réz, mint nyomelem pótlására is alkalmazható.

Cylinder hydr. corr.

Dermaforine

Bizmut-nitrátot és higanyvegyületeket tartalmazó sebhintőpor. Ma már nem része a terápiának.

Electuarium lenitivum. – (Elect. lenitiv.)

Hashajtó hatású porok és gyógynövények keveréke. Az electuarium, magyarul nyelet egy ma már nem létező gyógyszerforma. Növényi porok és lekvár vagy méz felhasználásával állították elő.

Species emolliens -Emolliens spec.

Species emolliens, magyarul lágyító teakeverék, fő összetevői a lenmag és a mályvalevél. Borogatásként alkalmazták abban a hitben, hogy a borogatás alatti szövetek felpuhulnak, és így a javuló vérkeringés gyorsabb gyógyulást eredményez.

Emplastrum ad rupturas - (Eml. pad ruptur.)

Emplastrum ad rupturas (sérvelles tapasz, Ph. Hg. I.), amely fenyőgyantát, sárgaviaszt, sárkányvérport (Calamus rotang és más rotang-pálmák gyümölcsfalának gyantája), rágmányt (mastix, a pisztáciafa gyantája), tömjént, nadálytő gyökérport, örményagyagot (bolus armena, vörös festékföld, hematittal festett vörös agyagásványkeverék) és vérkövet (vörös vasoxidot) tartalmazott terpentiben.

Emplastrum anglicanum (ros.) – (Empl. angl. ros.)

A tapaszok (emplastrum) zsírsavak nehézfémekkel képzett sói, amelyek gyantával vagy viasszal vannak összeolvasztva, amelyből alakítják ki a végleges formát. Leggyakrabban – még puha formában – vászonra, selyemre vagy valamilyen szövetre kenték fel, majd elsimították. Az angoltapaszt valamikor „közömbös fedőszer”-ként alkalmazták, ma már nem használatos.

Emplastrum cantharidum – (Empl. canthar.)

A tapaszok (emplastrum) zsírsavak nehézfémekkel képzett sói, amelyek gyantával vagy viasszal vannak összeolvasztva, amelyből alakítják ki a végleges formát. Leggyakrabban – még puha formában – vászonra, selyemre vagy valamilyen szövetre kenték fel, majd elsimították. A kórsibogarat tartalmazó Emplastrum cantharidumot régen hólyaghúzó tapaszként alkalmazták.

Emplastrum diachylon compositum – (Empl. diach. comp.)

A tapaszok (emplastrum) zsírsavak nehézfémekkel képzett sói, amelyek gyantával vagy viasszal vannak összeolvasztva, amelyből alakítják ki a végleges formát. Leggyakrabban – még puha formában

– vászonra, selyemre vagy valamilyen szövetre kenték fel, majd elsimították. Az „egyszerű ólomtapasz” gyantával kombinált változata. Bőrsérülések kezelésére használták.

Emplastrum diachylon simplex – (Empl. diach. splex.)

A tapaszok (emplastrum) zsírsavak nehézfémekkel képzett sói, melyek gyantával vagy viasszal vannak összeolvasztva, melyből alakítják ki a végleges formát. Leggyakrabban – még puha formában – vászonra, selyemre vagy valamilyen szövetre kenték fel, majd elsimították. A tapaszban lévő ólom („egyszerű ólomtapasz”) hosszú szénláncú zsírsavakkal képzett sója bevonatot képzett a bőrön, így megóvva azt a kiszáradástól, sérüléstől.

Emplastrum euphorbii – (Empl. euphorb.)

A tapaszok (emplastrum) zsírsavak nehézfémekkel képzett sói, melyek gyantával vagy viasszal vannak összeolvasztva, melyből alakítják ki a végleges formát. Leggyakrabban – még puha formában – vászonra, selyemre vagy valamilyen szövetre kenték fel, majd elsimították. Ez a tapasz *Euphorbia* fajok erősen bőrizgató tejnedvét tartalmazta.

Emplastrum hydrargyri – (Empl. hydrarg.)

A tapaszok (emplastrum) zsírsavak nehézfémekkel képzett sói, melyek gyantával vagy viasszal vannak összeolvasztva, melyből alakítják ki a végleges formát. Leggyakrabban – még puha formában – vászonra, selyemre vagy valamilyen szövetre kenték fel, majd elsimították. Daganatellenes szerként (bőrelváltozásokra) és szifilisz kezelésére alkalmazták.

Emplastrum melilotti – (Empl. melilotti)

A tapaszok (emplastrum) zsírsavak nehézfémekkel képzett sói, melyek gyantával vagy viasszal vannak összeolvasztva, melyből alakítják ki a végleges formát. Leggyakrabban – még puha formában – vászonra, selyemre vagy valamilyen szövetre kenték fel, majd elsimították. Ennek, az orvosi somkórót tartalmazó tapasznak a közismert neve „Sárga-lóhere” tapasz volt, a nyirokkeringés helyreállítására alkalmazták.

Emplastrum saponatum – (Empl. saponat.)

A tapaszok (emplastrum) zsírsavak nehézfémekkel képzett sói, melyek gyantával vagy viasszal vannak összeolvasztva, melyből alakítják ki a végleges formát. Leggyakrabban – még puha formában – vászonra, selyemre vagy valamilyen szövetre kenték fel, majd elsimították. Ezt a tapaszt tyúkszemre, bőrkeményedésre, felfekvéses sebekre alkalmazták.

Pulvis equorum – (Equor. pulv.)

Pulvis equorum, azaz lovaknak való por. Ez a név két porkeveréket fedett, amelyek egyike étvágytalanság, a másik köhögés kezelésére szolgált. Az összetevők között ma már nemigen használt anyagokon (kén, antimon) kívül ma is alkalmazott gyógynövényeket (kálmos, tárnic, görögszéna, boróka) egyaránt megtalálunk.

Essentia vanillae – (Essent. vanillae)

A vanília (*Vanilla planifolia*) az orchideák családjába tartozó, cserjeszerű, légyökerekkel kapaszkodó növény. Illatáért, ízéért elsősorban a benne található vanillin nevű vegyület felel. A nem egészen érett termést fűszerként használják. Kivonata étvágyjavító, régen vágyfokozó hatást is tulajdonítottak neki. Az *Essentia vanillae* a termés alkoholos kivonata.

Euphorbium

Az *Euphorbium* a Marokkóban őshonos kutytej (*Euphorbia resinifera*) beszáradt tejnedve. Régen hólyaghúzásra használták, de az ilyen, bőrirritációt okozó készítmények mára elavultak gyógyászati szempontból.

Extractum aconiti – (Extr. aconiti)

Az alpesi vagy havasi sisakvirág (*Aconitum napellus*) a legmérgezőbb növények egyike. Alkaloidjainak már 1 milligrammja is halált okozhat. Kivonatát (extraktumát) régen fájdalomcsillapításra használták, ma már nem használatos a modern gyógyászatban.

Extractum aloes – (Extr. aloes)

Az Aloe fajok tejnedve nagy koncentrációban tartalmaz hashajtó hatású vegyületeket. Ezek a vegyületek a bélfal izgatásával fejtik ki hashajtó hatásukat. Az aloe kivonatot (extractum) ma már csak alkalmankénti használatra javasolják, mivel hosszú távon komoly mellékhatások kialakulásával kell számolni. Az aloekivonat nem keverendő össze a növényből kinyerhető szintelen géllal: utóbbinak nincs hashajtó hatása, jellemzően kozmetikumok előállítására használják.

Extractum belladonnae – (Extr. belladon.)

A maszlagos nadragulya (*Atropa belladonna*) levelében található alkaloidok számos modern gyógyszer alapanyagai. Az egyik fő alkaloid, az atropin pupillatágító hatású, ezért a növény kivonatát a középkorban szépítőszerként, az igéző, tág pupillájú tekintet elérésére alkalmazták. Ma pupillatágítást szemészeti vizsgálatok érdekében szoktak végezni. A nadragulyakivonat már nem

használatos, de az atropin és a belőle előállított hatóanyagok szemészei és emésztési panaszokra szánt (görcsoldó) szerek hatóanyagai.

Extractum cascara sagrada – (Extr. cascar. sagr.)

Az Észak-Amerikában őshonos kaszkarabokor (*Rhamnus purshiana*) törzsének és ágainak szárított kérge erélyes hashajtó hatású. Ezt a hatását a víz és az elektrolitok visszaszívódásának gátlásával és a bélmozgás fokozásával éri el. Kivonata (extraktuma) csak alkalmankénti használatra javasolható, mivel hosszú távon komoly mellékhatások kialakulásával kell számolni.

Extractum cascarillae – (Extr. cascarill.)

A kaszkarilla (*Croton eluteria*) különleges keserűborok, pálinkák és likőrök fűszere. Használták az emésztés, az étvágy fokozására, gyomorhurut, hasmenés ellen, valamint dohány illatosítására. Vérszegényeknek és lábadozóknak erősítő és étvágyfokozó ún. „Kaszkarilla bort” készítettek belőle. Ma már nem tekintik jelentős gyógynövénynek.

Extractum cubebarum spirituosum – (Extr. cubeb. sp.)

A kubeba (*Piper cubeba*) Indiában honos cserje, amelynek termését, a kubebaborsot, illetve annak kivonatát (extraktumát) emésztés javítására, légúti betegségek és a kankó (gonorrhoea) kezelésére alkalmazták.

Extractum hydrastis fluidum – (Extr. hydr. can. fl.)

A kanadai aranygyökér (*Hydrastis canadensis*) kivonatát (extraktumát) a múlt század elején elsősorban vérzéscsillapításra használták. Ez a növény Észak-Amerikában ma is igen népszerű, számtalan gyógyhatás reményében alkalmazzák. Vélt hatásainak zöme megalapozatlan, Európában használata kevésbé elterjedt.

Extractum hyosциami siccum – (Extr. hyosциam. sicc.)

A *Hyoscyamus niger* (bolondító beléndek) száraz kivonata. A növényben található alkaloidok, köztük a hioszciamin csökkenti a könny-, a nyál-, és a verejtékmirigyek működését. Oldja a gyomor-bélrendszer görcseit, tágítja a hörgőket. A gyógyászatban napjainkban a növény kivonatát nem alkalmazzák, viszont a belőle kinyert alkaloidokat pupillatágító, emésztőszervi panaszokat enyhítő hatásuk miatt felhasználják.

Extractum secale cornutum fluidum – (Extr. sec. corn. fl.)

A *Secale cornutum* magyar neve anyarozs, más néven varjúkőröm. Ennek folyékony kivonatát nevezik Extractum secale cornutum fluidumnak. Az anyarozs egy gabonaparazitaként ismert gomba (*Claviceps purpurea*) fertőzésének eredménye, amely az érett gabonakalászból a virágok helyén egy megnyúlt, 2–5 cm hosszú, görbült, képletet hoz létre. Az anyarozs ergot-alkaloidokat tartalmaz (pl. ergotamin), amelyek erős érösszehúzó hatásúak. Régebben a Szent Antal tüze nevű betegségnek (ergotizmus) az anyarozs-mérgezés volt az okozója. Az anyarozssal fertőzött gabonából készült étel nagyon erős érösszehúzó hatással bíró anyagokat tartalmazott, ezért a mérgezett ember végtagjai gyakorlatilag elhaltak. Ma ezt az érösszehúzó hatást használják a szülést követő vérzés csillapítására (erre a célra az anyarozs tiszta vegyületeit használják). Az anyarozsból az ergot-alkaloidok mellett előállítottak egy lizergsav nevű vegyületet is, amely a kiindulópontja egy ma jól ismert drog, az LSD előállításának. 1938-ban Albert Hofmann szintetizálta először a lizergsav-dietilamid (LSD) nevű vegyületet az anyarozsból kivont lizergsavból, és ő írta le hallucinogén hatását is egy véletlen mérgezést követően.

Extractum strychni siccum – (Extr. strychni. sicc.)

A farkasmaszlag (*Strychnos nux-vomica*) termésének, más néven az ebvészmagnak kivonata. Keserű íze miatt régen kis koncentrációban étvágygerjesztőnek használták. Fokozott reflexingerlékenységet vált ki, ezért erősítő szerként is alkalmazzák kombinációban más szerekkel. Már kis mennyiségben is görcsöt, légzésbénulást ezért ma más nem használják a gyógyászatban.

Farina fabarum – (Fabar. farin.)

Farina fabarum (babliszt). A *Phaseolus* (bab) fajok régóta részei táplálkozásunknak és a népi gyógyászatnak. A bablisztet a növény magjaiból állították elő, és már a rómaiak is használták a kenyér szaporítására. Európában később elsősorban a gyógyászatban használták. Ecettel keverve flastromként szeplő ellen, fájdalmak enyhítésére (különösen a nemi szervek fájdalmára), hurutos köhögés és vesepanaszok, vesekövek ellen (zöld hüvely főzetét, többnyire babonás előírásokkal körítve), nyersen, tejjel keverve vérhas ellen alkalmazták. A babliszt a minden baj gyógyítására sokáig alkalmasnak tartott *panacea*, a *relevanta arabica* egyik alkotórésze volt. Már a XIX.század végén sem tartozott a korszerű gyógyszeralapanyagok közé, napjainkban a gyógyászatban egyáltalán nem használják. A népi gyógyászatban a babhüvelyt használják vélt vércukorszint-csökkentő hatása miatt.

Liquor ferri acetici - (Ferr. acet. liq.)

Liquor ferri acetici, régies magyar nevén folyékony ecetsavas vaséleg. Vas(III)-hidroxid és ecetsav felhasználásával előállított vastartalmú oldat, amelyet vaspótlásra használtak.

Ferrum lacticum – (Ferr. lacticum)

Ferrum lacticum – ferrolaktát. Vízben oldható kristályos por, melyet por vagy pilula formájában adagoltak. A különböző vassók ma is részei a gyógyászatnak, ezeket vérszegénység, vashiány esetén alkalmazzák.

Ferr. oxydat. sacch.

„Vascukor”. Különböző kémiai és fizikai eljárásokkal vas (III)-klorid és nádcukor felhasználásával vízben oldható vaskészítményt állítottak elő. A cukor elfedte a vas ízét, így a készítmény a vaspótlás viszonylag kellemes ízű szerének számított.

Ferrum pueratum - (Ferr. pulverat.)

Tiszta vaspor. A vasat a gyógyászatban jellemezően vegyületei formájában alkalmazzák, vaspótlásra, vashiányos vérszegénység esetén. Mivel a tiszta vasporból a felszívódás rossz, ma már nem alkalmazzák a gyógyászatban.

Ferrum sesquichloratum solutum 50% - (Ferr. sesquichl. sol. 50%)

50%-os vas-klorid, amelyet hasmenés csillapítására használtak.

Ferrum sulfuricum oxydulatum – (Ferr. sulf. oxydul.)

Vas-szulfát, amelyet pilulákban rendeltek. A vashiány a szervezetben vérszegénység kialakulásához vezethet. A terápiában a vassókat ilyen indikációban alkalmazzák. A vas-szulfát máig az egyik legelterjedtebben használt vegyület erre a célra.

Ferrum pulvis – (Ferrum pulv.)

Tiszta vaspor. A vasat a gyógyászatban jellemezően vegyületei formájában alkalmazzák, vaspótlásra, vashiányos vérszegénység esetén. Mivel a tiszta vasporból a felszívódás rossz, ma már nem alkalmazzák a gyógyászatban.

Fictilla 40-5 grm, 30 grm, 20 grm, 5-10.

Tartóedény.

Foeniculum vulgare – (Foeniculi. rom.)

A *Foeniculum vulgare* (édeskömény) római édesköményként is ismert változata (*Foeniculum vulgare* var. *dulce*). A tradicionális gyógyászatban az édeskömény termése csecsemők szélhajtó, görcsoldó teájának fő komponense, ezen túl emésztést serkentő, étvágyjavító teakeverékek alkotóeleme. Köhögéscsillapító, nyálkaoldó, ízjavító valamint tejszaporító hatása miatt is alkalmazták és alkalmazzák ma is.

Trigonella foenugraeci-semen – (Foenugraec. far.)

A görögszénát a tradicionális arab, indiai és kínai medicina egyaránt használja. A *Trigonella foenum-graecum* Indiában és Kínában őshonos, nevét a jellegzetes, friss szénára hasonlító illata után kapta. A hagyományos gyógyászatban keserű íze miatt étvágytalanság, emésztési zavarok esetén alkalmazzák, a magjából nyert pépet külsőleg ekcéma, fekélyek és kelések kezelésére használták. Cukorbetegnek adva csökkenti a betegek vércukorszintjét. Napjainkban étvágytalanság esetén, illetve vércukor- és koleszterinszint-csökkentésére alkalmazzák.

Folium Belladonnae Pulvis – (Fol. Bellad. Pulv.) → I. Extractum belladonnae

Maszlagos nadragulya (*Atropa belladonna*) porított levele. Leginkább asztmacigarettákban, füstölőkben, fájdalomcsillapító készítményekben alkalmazzák.

Gentianae pulvis grossus, Gentiana rubra – (Gentian. gr. pv.; Gentian. rbr.)

A *Gentiana lutea* és a *Gentiana rubra* (a második felirat) a sárga és vörös tárnic. Közép- és Dél-Európában honos növényfajok. Ősszel gyűjtött gyökerüket alkalmazzák a gyógyításban. Az első felirat *Gentiana pulvis grossus*, a szárított gyökér porát jelöli. Keserűanyagként emésztés elősegítésére, egyébiránt hurutos bántalmakra alkalmazták a népi gyógyászatban és a 19. század végének hivatalos medicinájában (valamint olyan, ma már nehezen értelmezhető célokra, mint a savas erjedés csökkentése). A sárga tárnic gyökere (*Gentianae radix*) és annak tinktúrája (*Gentianae tinctura*) ma is használatos. A tárnic a legkeserűbb gyógynövények egyike, a benne található amarogentin pedig az egyik legkeserűbb természetes vegyület (még 58 milliószoros hígításban is keserű).

Gland querci tostae – (Gld. querci tost.)

A *Glandes querci* a *Quercus robur* (kocsányos tölgy) termése, a makk. A patikában ennek a termésnek az őrölt porát tartották, ez a *Glandes querci tostae*. Ebből készítették a kávé, mely nagy mennyiségben tartalmazott csersavat és annak bomlástermékeit. Gyerekek hasmenésének kezelésére használták, ugyanis a csersavnak összehúzó hatása van, így csökkenti a bélmotilitást.

Globuli camphorati – (Glob. camphor.)

Globuli camphorati, magyarul kámforgolyó. Kámfor és ólom-karbonát felhasználásával készülő gyógyszer, amelyet különféle bőrbetegségek kezelésére használtak.

Globuli martiales – (Glob. martial.)

Globuli martiales – vasgolyó. Vasport vízzel és kálium-hidrogén-tartaráttal pépesre főztek, majd kis golyókat formáztak belőle, melyeket fürdőgolyóként alkalmaztak. A vas nem szívódik fel bőrön keresztül, ez tehát nem volt hatásos terápiának mondható. Az esetleges jótékony hatást (közérzet javulása) pusztán a meleg víznek lehetett tulajdonítani.

Glycerinum odoratum – (Glycer. odor.)

Glycerinum odoratum, illatos glicerin, amelyet glicerin és rezedakivonat (vagy más illatos virág kivonata) elegyítésével állítottak elő és illatosításra használtak.

Graminis radix – (Gramin. rad.)

Graminis radix, a tarackbúza (*Agropyron repens*) gyökere, amely régen fontos tápanyagforrásnak számított keményítő- és cukortartalma miatt. Éhínség idején a gyökérből készült lisztet készítettek, kávépótlószerként alkalmazták. Napjainkban a növény gyöktörzsét használják a gyógyászatban, jellemzően vizelethajtóként.

Hexamethylentetraminum – (Hexameth. tetr.)

A hexametilén-tetramin, másnéven meténamin a vizelettel kiválasztódó vegyület, a belőle lassan felszabaduló formaldehid hólyag- és vesemedence-gyulladásban fertőtleníti a húgyutakat és az epeutak fertőtlenítésére is alkalmas.

Hostia alba – (Hostia alb.)

A hostia (ostya) lisztpépből készült vékony lemez, amelyet porok bevitelének megkönnyítésére használnak: a port az ostyába csomagolva könnyebb volt lenyelni.

Hydrargyrum Bichloratum Ammoniatum – (Hydrarg. Bichlor. Ammon.)

Higanyamidoklorid, amidohiganyklorid avagy merkuriamidoklorid. Hófehér por, a higany II. vegyes klorid- és ammoniumssója. A Ph. Hg. I-ben, II-ben és III-ban egyaránt szerepelt. Külsőleges és belsőleges gyógyszerformákban is alkalmazott szervesetlen higanyvegyület.

Hydrargyrum chloratum mite vapore paratum – (Hydr. chlor. mit. vap. par.)

A Hg_2Cl_2 gőzeinek lecsapásával előállított apró kristályú higany-klorid. Régen hashajtóként alkalmazták (különösen gyermekeknél, mivel íztelen volt), valamint szifilisz kezelésére is alkalmazták. Mivel könnyen mérgezést okozhat, mára kiszorult a gyógyászatból.

Hydrargyrum oxydatum flavum – (Hydr. oxyd. flav.)

Sárga higany-oxid. Hámlasztóként kenőcsökben alkalmazták. Ma már nem használják.

Hydrargyrum bichloratum corrosivum – (Hydrarg. bichlor. corr.)

Maró higany-klorid ($HgCl_2$). Régen fertőtlenítőszerként, pattanásos bőr, egyéb bőrbetegségek kezelésére alkalmazták. Ma már nem használják.

Hydrargyrum bijodatum rubrum – (Hydrarg. bijod. rubr.)

Vörös higanyjodid (HgI_2). A higany-sókat, köztük a higany(II)-jodidot erős antibakteriális hatásuk révén fertőtlenítőszerként alkalmazták. Ezt a vegyületet belsőleg bujakór (szifilisz) kezelésére is alkalmazták – jobb híján, kevés sikerrel. Mára kiszorult a gyógyászatból.

Hydrargyrum salylicum - Hydrarg. salycil.

Hydrargyrum salylicum – higanyzalicilát.

Hydrogenium peroxydatum concentratum 30% - (Hydrogen. peroxyd. conc. 30%)

A hidrogén-peroxid 0,1-1-3%-os oldatát toroköblítésre, fülcseppekben, és sebfertőtlenítésre alkalmazzák. A 10%-os oldat vérzéscsillapító, a 30%-os töménységben edző hatású, afták ecsetelésére is használható. Nagy töménységben a bőrön maró hatású lehet. A kozmetikában hajfestésre (a haj festékanyagát szőkére oxidálja) alkalmazzák.

I - J

Ichthyolum (ammonium sulfo-ichthyolicum) – (Ichthyol. ammon.)

Ammónium-bitumensulfonát, mai nevén Ichtammol. Jellegzetes, kátrányos szagú, sűrűn folyó folyadék. Enyhe fertőtlenítő hatású. Kenőcsben, külsőleg alkalmazott folyékony gyógyszerformákban furunkulusra, égésre, fagyásra és ízületi gyulladásra alkalmazzák.

Insulin

Az *inzulin* egy 51 aminosavból álló fehérje, amelyet a hasnyálmirigy termel és a vércukorszint szabályozásában vesz részt. A vegyületet elsőként tisztán *Banting* és *Best* állította elő 1922-ben, ezt a felfedezést Nobel-díjjal jutalmazták. Az inzulin alapvető jelentőségű gyógyszer a cukorbetegség azon formájában, amelyben a magas vércukorszint a hasnyálmirigy inzulintermelésnek megszűnése miatt alakul ki. Kezdetben állati eredetű inzulint használtak a terápiában, ma általában korszerű biotechnológiai úton előállított, az emberben termelődővel teljesen megegyező inzulint használnak. Fehérje természeténél fogva szájon át nem adható, mert az emésztőnedvek elbontanák s nem szívódna fel, ezért általában bőr alá fecskendezve alkalmazzák. Léteznek nagyon modern inzulin pumpák, amelyeket érzékelik a vércukorszint változást és ennek megfelelő inzulint juttatnak a keringésbe.

Ipecacuanhae radix pulvis – (Ipecacuanh. radix pulv.)

A Matto-Grosso-Ipecacuanha néven is ismert növény a hánytatógyökér (*Cephalis ipecacuanha*). A növény gyökere (*Ipecacuanhae radix*) alkaloidokat tartalmaz. Európában először dizentéria (vérhas, a vastagbél fertőzése) kezelésére alkalmazták, csak később ismerték fel köptető hatásának jelentőségét. A növény alkaloidjai izgatják a gyomorban található receptorokat, kisebb dózisban köptető, nagyobb adagban hánytató hatásúak. Mérgezések esetén az ipekakuána hánytató céllal is alkalmazható. A köptető és a hánytató dózis között kicsi a különbség, ez az egyik oka annak, hogy a hánytatógyökér terápiás jelentősége csökken.

Radix ireos Florentinae - (Jreos florent.)

Radix ireos Florentinae, magyarul liliom- vagy ibolyagyökér. Az *Iris florentina* (olasz liliom) gumóját fogporok, egyéb kozmetikumok összetevőjeként használták fel. Toszkánában természetették, olvasót, apróbb dísz tárgyat, hajport, szappanport, régebben pestis ellen amulettet is készítettek belőle. Keleten a porrá tört gumó arcpirosítóként volt használatos, mert a benne levő kalcium-oxalát

kristályok dörzsöléskor a bőrt irritálják és megpirosítják. A gumót fogzó gyermekek szájába adták, hogy a fog a foghúson könnyebben áttörhessen. Mára teljesen elvesztette gyógyászati jelentőségét.

Lichen islandicus – (Island. lich.)

A zuzmók moszatok és gombák együttéléséből kialakult szervezetek. A *Cetraria islandicát*, magyarul izlandi zuzmót az észak-európai országokban évszázadok óta használják ételízesítő- és gyógynövényként. A zuzmóporból – liszthez hozzáadva vagy liszt helyett – éhínséges időkben kenyeret sütöttek. Közkedvelt volt a cukrászatban is, mint zselésítő anyag.

A gyógyászatban különféle légúti, gyomor- és bélbetegségekben, ill. a betegség utáni felépülés segítésére használták. Az izlandi zuzmó a XVIII. század végén a legfontosabb orvosságok közé tartozott. Napjainkban is számos köhögés- és megfázásellenes készítményét találjuk az európai piacon. A *Lichen islandicus* (ennek a rövidítése látható a fiókon) a zuzmó szárított teleptestének latin neve.

Juglandis folium – (Jugland. fol.)

A *Juglandis folium* a *Juglans regia*, a közönséges diófa levele. Magyarországon a római kor óta ismerik, ma nemesített fajtáit termesztik. A diólevelet tea formájában gyomor-bélhurut, magas vérnyomás és étvágyjavítóként alkalmazzák a népies gyógyászatban. Bőrkiütések ellen fürdőket is készítettek a diólevélből. Vélt gyógyhatásainak nagy része nem létezik, ennek ellenére igen népszerű gyógynövény.

Juniperi bacca, Juniperi ligni, Juniperi pulvis grossus – (Juniper. bacc.; Juniper. ligni; Juniper. pv. cr.)

A közönséges boróka, latin nevén *Juniperus communis* gyógyászati felhasználását a középkorban dokumentálták először, amikor pestisjárványok visszaszorítására az utcán rakott máglyákon borókaágakat füstöltek. Régen a fa hánccot (ez a *Juniperi ligni*) a *Species lignorum* nevű vértisztító tea komponenseként alkalmazták. A *Juniperi pulvis grossus* a kéreg durva porát jelenti. A bogyó (termés) fűszerként is ismert. A termésből készült párlatot alkoholos italok előállítására használják. Tobozbogyóját hagyományosan vizelethajtóként, szélhajtóként és étvágyjavítóként alkalmazták. Az illóolajat külsőleg reumás panaszokra, izomfájdalom csillapítására, belsőleg szélhajtó-, görcsoldó- és bronchustágítóként használták s használják ma is.

Kalium aceticum solutum – (Kal. acet. sol.)

A kálium-acetát oldata, amelyet régen hashajtóként s vízajtó hatását kihasználva folyadékgyülemek, ödémák levezetésére alkalmaztak.

Kalium bromatum – (Kalium bromat.)

Kálium-bromid. A szervezet klorid tartalmát részben bromidra cseréli, így csökkenti az idegfeszültséget, reflexeket és szexuális ingerlékenységet. Enyhe köhögéscsillapító hatással is rendelkezik. Ma már nem alkalmazzák, ugyanis mérgező hatású.

Kalium chloratum (crystalisatum) – (Kal. chloric. cryst.)

A kálium-kloridot a káliumion pótlására alkalmazzák (a crystallisatum jelentése: kristályos). Túladagolása súlyos szívtüneteket, hiánya izomműködési zavarokat, szívritmuszavart okozhat. A káliumtúladagolás nagyon ritka, káliumhiány bizonyos gyógyszerek mellékhatásaként jelentkezhet.

Kalium chloricum - (Kal. chloricum)

Kálium-klorát. Régen szájvíznek, törököblögetőnek használták. Mérgező vegyület, ma már nem használják a gyógyászatban. Ma legnagyobb mennyiségben a gyufagyártásban alkalmazzák (dörzsölésre a kálium-klorátból hő hatásra oxigén keletkezik, amely elősegíti a gyulladást és égést).

Kalium permanganicum – (Kal. hyperm.)

A kálium-permanganát híg oldatban fertőtleníti, a nedvedző sebet és a fekélyt tisztítja. Töményebb oldatban edző, maró hatású. Régen jelentős fertőtlenítő volt, ma már egyre kevésbé használják (részben azért, mert erős színe van).

Kalium stibium tartaricum – (Kal. stib. tart.)

Hánytató borkő. Epeajtó hatású, nagyobb dózisban a gyomor nyálkahártyájának izgatásával erős hányást vált ki. Ma már nem használják.

Kalium sulfuricum – (Kal. sulfuric.)

Kálium-szulfát, közismert nevén glaubersó. Hashajtó porkeverékek alkotórésze, növeli a béltartalom ozmotikus nyomását és meggátolja a vastagbélből a folyadék visszaszívódását, az így felhígult

béltartalom fokozza a bélperisztaltikát és kifejti a hashajtó hatást. Hashajtó keserű ásványvizek gyakori alkotórésze. Legnagyobb mennyiségben műtrágyaként használják fel.

Kermes miner.

A kermes arab szó, eredetileg vért jelent, ezért régen vérvörös színű növényi és ásványi termékek elnevezésére alkalmazták. A kermes minerale a stibium sulfuratum rubrum (antimon-szulfid és –oxid keveréke) szinonim neve volt. Köptető, izzasztó hatása miatt alkalmazták, ma már nem használatos.

Klusal steril.

L

Lacca florentina – (Lacca florent.)

Lacca florentina, régies magyar florenczi lacca. A kárminfesték bíbortetvekből való előállításának melléktermékeként képződő, rózsaszínes timsó, amelyet régebben fogporok összetevőjeként hasznosítottak.

Lactucarium austriacum – (Lactuc. austr.)

A lactucarium magyar jelentése salátanedv. Különböző saláta (*Lactuca*) fajok szárának, levelének bemetszésével nyert tejnedv, amelyet beszárítva hoztak forgalomba. Ópium helyettesítésére, fájdalomcsillapítóként használták, de korabeli források szerint a lactucariumok hatása az ópiumnál gyengébb és megbízhatatlanabb volt. Esetleges hatóanyaga nem ismert, ma már nem alkalmazzák. A Lactucarium austriacum név a földrajzi eredetre utal (egyébként jellemzően a *Lactuca sativaból*, azaz a kerti salátából állították elő).

Lavandulae flos – (Lavandul. flor.)

Lavandulae flos, a keskenylevelű levendula virága. A levendula mediterrán félcserje, hazánkban is termesztik (tradicionálisan a Tihanyi félszigeten és Pannonhalmán, de ma már az ország számos más részén is). A levendulát elsőként az ókori görögök és rómaiak használták sebek lemosására, fertőtlenítőként (lavare = mosni). A gyógyszeriparon kívül a kozmetikai ipar hasznosítja, fontos illatalapanyag. A népi gyógyászat görcsoldóként, emésztésjavítóként, vizelethajtóként alkalmazta, de legfőképpen az elalvás elősegítésére használtak ún. levendulapárnákat, melybe a levendula hajtását töltötték. A modern gyógyászatban a virágon kívül a növény illóolaját is használják (szorongásoldóként és emésztési panaszok kezelésére).

Lini placentae farinae – (Lini plac. far.)

A házi len (*Linum usitatissimum*) gyógyászati felhasználását az ókori Rómáig tudjuk visszakövetni. A növény mag (Lini semen) és az azokból sajtolt lenolaj szintén a gyógyszerkincs része. A fiók neve a sajtolás után visszamaradt "lenmagpogácsát" (*Lini placentae farinae*) jelöli. A lenmag nagy mennyiségű zsíros olajat, fehérjét és nyálkát tartalmaz. A lenmagpogácsát magas nyálkatartalma miatt régen bevonószerként, külsőleg tályogok, kelések kezelésére alkalmazták. Enyhe hashajtóként is alkalmazható.

Linimentum chloroformii – (Linim. chloroform.)

Kloroform és valamilyen növényi olaj (szezám vagy olívaolaj) elegyítésével készülő folyékony kenőcs.

Linimentum volatile – (Linim. volatil.)

Linimentum volatile, más néven linimentum ammoniatum. Magyar neve repülőzsír, szezámolaj és ammóniaoldat elegyítésével állították elő. Külsőleg, bedörzsölve ízületi és izomfájdalmak csillapítására használták.

Liquor ferri oxychlorati – (Liq. ferri oxychlor.)

Liquor ferri oxychlorati, másnéven ferrum oxydatum dialisatum liquidum. Vas (III)-klorid és -hidroxid vizes oldata. Vaspótlásra használták.

Liquiritae pulvis grossus, Liquiritae scissum – (Liquirit. gr. pv.; Liquirit. sciss.)

A *Glycyrrhiza glabra* Dél-Európában honos növény, amelynek gyökerét légúti és emésztőrendszeri panaszok kezelésére, valamint intenzív íze miatt (egyes vegyületei a répacukornál 150-szer édesebbek) édesítőszerként is alkalmazzák. A fióknevek rövidítései: *Liquiritiae pulvis grossus* (a szárított gyökér durva pora) és *Liquiritiae scissum* (aprított gyökér). Vizes kivonata a medvecukor, amely népszerű édesség volt. Az édesgyökér fekélyellenes hatásának felfedezése után hatóanyagaiból gyomorfekély-ellenes gyógyszert fejlesztettek. A mai gyógyászatban az édesgyökeret légúti hurutokban, köptetőként és a gyomorfekély kiegészítő terápiájában alkalmazza.

Lumbicari. hydroxyd

Lycopodium

A kapcsos korpafű, a *Lycopodium clavatum* gyógyászati szempontból hasznos része a növény spórája, a *Lycopodium spora* (*Lycopodium*, a fiók neve). Régen gyermekhintőporokban, belsőleg vizelethajtóként és krónikus székrekedés ellen alkalmazták. Különlegessége, hogy a pirotechnikában a görögtűz nevű tűzijáték készítéséhez is felhasználták. A modern medicinában alkalmazása nem elterjedt, de történtek vizsgálatok dohányzásról való leszoktatásban és alkoholisták elvonási tüneteinek kezelésében betöltött szerepével kapcsolatban.

Polypodium scissum – (Lypod. sciss.)

Polypodium scissum, azaz aprított *Polypodium* (páfrány). A *Polypodium vulgare*, magyarul édesgyökérű páfrány ma már nem használatos gyógynövény. A 20. század elején népszerű súlyellenes szer volt. A súly különböző eredetű bőrelváltozások összefoglaló neve volt, leggyakrabban

a szifilisz tüneteit értették alatta. Ma már a szifilisz Európában jóval kevesebb embert érint, mint száz éve, és kezelésére korszerű gyógyszereket használnak.

Lysol

Nyákos, szappanszerű, vízben tisztán oldódó folyadék, amelyet ásványolaj, zsírok, gyanták lúgokkal való főzésével állítottak elő. Kórokozó ellenes hatása miatt testfelületek fertőtlenítésére használták.

Magnesium carbonicum – (Magn. carbon.)

Magnézium-karbonát, a gyógyászatban főleg antacid (savlekötő) készítmények alkotóeleme. Felhasználják még fogkrémekben és kozmetikumokban, sportolásnál, ahol nagy tapadásra van szükség (ún. magnézia) és élelmiszerek esetében savanyúságot szabályozó anyagként (E-504).

Magnesium carbonicum hydroxydatum – (Magn. carb. hydroox.)

Magnézium-karbonát-hidroxid. Savlekötő készítmények alkotóeleme, de hátránya, hogy a gyomorsósav megkötésekor szén-dioxid keletkezik (ezért puffadást okoz). A modern gyomorsavellene gyógyszerek alkalmazása nem jár gázképződéssel. Külsőleg fogporokban (savmegkötés) és hintőporokban (izzadság megkötésére) alkalmazzák. A gyógyszeriparban segédanyagként használatos.

Magnesium sulfuricum – (Magn. sulfur.)

Magnézium-szulfát, keserűs, angol só. Hashajtó porkeverékek alkotórésze, növeli a béltartalom ozmotikus nyomását és meggátolja a vastagbélből a folyadék visszaszívódását, az így felhígult béltartalom fokozza a bélperisztaltikát és kifejti a hashajtó hatást. Hashajtó ásványvizek gyakori összetevője.

Malva arborea – (Malva arbor.)

Mályvarózsa, piros mályva. Virágát „hószámvavar” (menstruációs panasz) kezelésére használták. Mára gyógyászati jelentőségét veszítette.

Malva sylvestris; Malvae folium – (Malva sylvstr., Malvae fol.)

Erdei mályva. Feltehetőleg Dél-Európában és Ázsiában őshonos, de mára világszerte elterjedt. A gyógyászatban a növény különböző részeit használták (gyökér, föld feletti rész). Vizes kivonata belsőleg a szájnálkahártya irritációjának csökkentésére, száraz köhögés csillapítására, külsőleg borogatás formájában furunkulus, bőrgyulladás kezelésére alkalmazható. Jellemzően vizes kivonat formájában használják, amely tartalmazza a hatásért felelős növényi nyálkát.

Manna electa – (Manna elect.)

A manna (*Manna canellata*, a fiókon *Manna electa*) a virágos kőris vagy mannakőris (*Fraxinus ornus*) kérgének megsebzése esetén kifolyó édes, cukrokat és cukoralkoholokat tartalmazó nedve. A benne található cukoralkoholok (legnagyobb mennyiségben mannitol) enyhe hashajtó hatásúak. A mannát régen több csoportra osztották. Ezek közül egy volt a *Manna calabrina*, melyet egyfajta védőanyagba ágyaztak, mert a manna hamar erjed és meglágyul. A védőanyagtól megtisztított drogot nevezték *Manna electá*-nak.

Marrubii albi herba – (Marub. alb. herba)

A *Marrubium vulgare* (orvosi pemetefű) már az ókortól jegyzett gyógynövény. Mára veszélyeztetett fajjává vált. Gyógyborok, gyógycukorkák, likőrök készítésére is felhasználták. Réthy Béla békéscsabai gyógyszerész nevéhez fűződik a köptető, köhögéscsillapító hatású Pemetefű-gyógycukorka kifejlesztése (a 19. század végén), amely –igaz, ma már nem az eredeti recept alapján készül – ma is igen kedvelt. Gyógyászati szempontból a növény virágzaskor gyűjtött föld feletti része, a *Marrubii herba* (a fiókon régies neve: *Marrubii albi herba*) értékes. A modern gyógyászatban hörghurut kezelésére, étvágytalanságban, emésztési panaszokra alkalmazzák.

Mel rosatum - (Mel. rosatum.)

Mel rosatum, magyarul rózsaméz. Rózsaszírom kivonattal ízesített méz, szájkendőcsök ízesítésére használták.

Melissae folium – (Melissae fol.)

Az orvosi citromfű (*Melissa officinalis*) szárított levele. Több mint 2000 éve sokféle célra alkalmazták, idegnyugtató hatását először *Avicenna* írta le. A 17-19. században igen közkedvelt gyógyszer volt a *Spiritus melissae compositus*, azaz a Karmelita cseppek, amelynek fő összetevője a citromfű. Gyakran alkalmazzák italok, élelmiszerek ízesítésére kellemes íze és illata miatt. Illóolaját magas ára miatt gyakran hamisítják a hasonló illatú citronella (*Cymbopogon winterianussal*) illóolajával. Alvászavarok, emésztési panaszok kezelésére adható. Herpesz esetén citromfű kivonatot tartalmazó helyi hatású készítménnyel ajánlott a területet vékonyan bekenni.

Menthae crispae folium – (Menth. crsp. fol.)

Fodormenta (*Mentha spicata* var. *crispa*), népies nevén köményes menta vagy kerti menta. Fűszer- és gyógynövény. Jó szélhajtó, görcsoldó és emésztésjavító hatású, epetermelést fokozó, de gyomorerősítőként is elfogadott. Illóolaját megfázás esetén inhalálásra (belégzésre) használják. Az

illóolajat az illatszer- és élelmiszeripar a termékek (cukorkák, fogkrémek, szájvizek, szappanok, samponok, rágógumik) íz- és illatösszetevőjeként is hasznosítják.

Menthae piperitae folium – (Menth. pp. fol.)

A borsosmenta (*Mentha piperita*) régóta tradicionálisan alkalmazott gyógynövény, főbb indikációi az idők során nem változtak. Gyógyászati szempontból a legértékesebb a növény illóolaja, amelynek fő komponense mentol. A bélrendszer és epeutak görcseinek enyhítésére alkalmazzák, felső légúti hurut esetén köptetőként és a szájnyálkahártya sérüléseinek kezelésére is alkalmas. Külsőleges célra szánt készítményekben (krém, kenőcs) is megtalálható hűsítő hatása révén.

Mercurius praecipitatus albus – (Merc. praecip. alb.)

Higany-ammium-klorid. Bőrpanaszok kezelésére használták a 20. század elején nagyon sok kozmetikum alkotórésze is volt. Hatása a vegyületből felszabaduló elemi higanynak volt köszönhető. Ma már nem használatos.

Mercurius sublimatus corrosivus – (Merc. sublim. coros.)

Mercurius sublimatus corrosivus, másnéven hydrargyrum bichloratum corrosivum, magyarul maró higany-klorid (HgCl_2). Régen fertőtlenítőszerként, pattanásos bőr, egyéb bőrbetegségek kezelésére alkalmazták. Maró és mérgező hatása miatt ma már nem alkalmazzák.

Mercurius vivus – (Merc. vivus)

Mercurius vivus, magyarul higany. Folyékony, nehéz fém, amelynek különböző vegyületeit régen elterjedten használták a gyógyászatban. Ma már ezek használata mérgező voltuk miatt visszaszorult. Az elemi higanyt hőmérők készítésére használták.

Methylene glycerol

Millefolii floris – (Millefol. flor.)

A közönséges cickafark (*Achillea millefolium*) jól ismert és a medicinában régóta használt gyógynövény. A legenda szerint Achilles a trójai háborúban harcostársának vérzését cickafarkkal csillapította, innen ered a neve. Az ókorban sebgyógyulás elősegítésére, vérzéscsillapításra használták. A fiókon szereplő név virágát jelöli, levelét és földfeletti hajtását egészben is feldolgozzák. A népi gyógyászatban sebkezelésre, belsőleg meghűlésre, nőgyógyászati panaszokra és nyugtatóként is alkalmazták. Manapság étvágytalanságban, menstruációs panaszok enyhítésére, külsőleg sebgyógyulás elősegítésére alkalmazzák.

Mixtura pectoralis – (Mitx. pectoralis)

A *Mixtura pectoralis* egy köptető oldat, amely hörgőtágító hatású efedrint, köptető hatású kakukkfű- és ipekakuána-kivonatot tartalmaz hatóanyagként.

Mixtura sedativa – (Mixt. sedativa)

Nyugtató oldat. A benne található nátrium- és kálium-bromid és a macskagyökér-kivonat nyugtató és elalvást segítő hatású. Ma már nem használatos, mivel mérgező hatású bromidsókat tartalmazott.

Morphium muriaticum - (Morp. mur.)

A morfin, régi nevén *Sal Thebaicum* az ópium (az éretlen mák termésének tejnedve) fő alkaloidja. A morphiium muriaticum a morfin sósavas sója. Az morfint először *Sertürner* izolálta a mákból, Kabay János magyar gyógyszerész pedig elsőként a mákszalmából, amelyet korábban ipari hulladékként kezeltek. A morfint erős fájdalomcsillapító és nyugtató hatása miatt főként daganatos betegek fájdalmainak csillapítására alkalmazzák.

Morphium hydrochloridum – (Morphin. hydrochlor.)

A morfin, régi nevén *Sal Thebaicum* az ópium (az éretlen mák termésének tejnedve) fő alkaloidja. A morphiium hydrochloricum a morfin sósavas sója. Az morfint először *Sertürner* izolálta a mákból, Kabay János magyar gyógyszerész pedig elsőként a mákszalmából, amelyet korábban ipari hulladékként kezeltek. A morfint erős fájdalomcsillapító és nyugtató hatása miatt főként daganatos betegek fájdalmainak csillapítására alkalmazzák.

Mucilago gummi arabici – (Mucil. gummi arab.)

Mucilago gummi arabici, magyarul gumiarábikum (újabb nevén akáciamézga) nyák. Akáciamézga vízzel való duzzasztásával állítják elő. Az akáciamézgát az Acacia nemzetség Afrikában honos fajából állítják elő. A fák törzséből sebzés hatására mézga folyik ki, amelyet szilárdulás után begyűjtenek. Az

akáciamérgát régen gyomornyálkahártyát bevonó, fekélyellenes hatása miatt belsőleg használták, ma már elsősorban mint különböző gyógyszerkészítmények előállításához használt segédanyagot alkalmazzák.

Murias barytae – (Murias barit.)

Murias barytae, bárium-klorid, régies, nyelvújítaskori (azóta elfeledett) nevén zöldsógyúlsavas sulyag. Igen mérgező vegyület, a gyógyászatban egyáltalán nem használják. Régen különböző, nehezen vagy nem gyógyítható betegségek kezelésében próbálkoztak alkalmazásával, a csekélynél is kevesebb sikerrel.

Myrha

A szomáliai balzsamfa (*Commiphora molmol*) kérgéből spontán vagy sebzés hatására kifolyó és a levegőn megszilárduló mézga-gyanta. Az ókorban a tömjénnel együtt az egyik legértékesebb árucikk volt. Ma is különböző rituális vallások füstölőszere. Összehúzó és enyhe fertőtlenítő hatása révén kisebb szájjüregi sebek, ínygyulladás, torokgyulladás, aranyér kezelésére alkalmazható.

Naphtol B.

Béta-naftol, selyemfényű kristályos anyag, amelyet külsőleg, kenőcs formájában bőrparaziták ellen használtak.

Natrium carbonicum – (Natr. carbon.)

Nátrium-karbonát. Vizes oldatát szappangyártáskor lúgként alkalmazzák. Élelmiszer-adalékanyag (E 500), élelmiszerek kémhatásának beállítására használják. Vízlágyításra, mosószerként (mosószóda) is alkalmazható.

Natrium rhodanatum – (Natr. rhodanat.)

Nátrium rhodanatum, magyarul nátrium-rodanid, más néven nátrium-tiocianát. Kémiai reagensként használatos, gyógyászati jelentősége nincsen.

Natrium salicylicum – (Natr. salicyl.)

Nátrium salicylicum, magyarul nátrium-szalicilát, a szalicilsav nátriumsója. Gyulladáscsökkentő, lázcsillapító hatású vegyület, amelynek acetil-szalicilsav nevű származéka napjainkban is az egyik legfontosabb gyulladáscsökkentő, fájdalom- és lázcsillapító gyógyszerhatóanyag. Elsőként Aspirin néven került forgalomba, még a 19. század végén.

A szalicilsav számos növényben (fűzfa, gyöngyvesző) megtalálható vegyület. Ma már belsőleg nem alkalmazzák, mivel számos hatékonyabb, kevesebb mellékhatással rendelkező gyulladáscsökkentő gyógyszerhatóanyag van forgalomban. Külsőleg azonban bőrhámlasztásra napjainkban is használják alkoholos oldatát.

Natrium sulfuricum crystallisatum – (Natr. sulf. cryst.)

Kristályos nátrium-szulfát. Glaubersóként is ismeretes, sőt a nevét egy glauber nevű vegyészről kapta, aki a 17. században elsőként állította elő konyhasó és kénsav reakciójával. Keserű ásványvizekben nagy mennyiségben található meg, és mivel csak kis mennyiségben szívódik fel a bélben, hashajtó hatású. A glaubersó-tartalmú vizeket napjainkban is használják hashajtásra. A ma divatos „méregtelenítő kúrák” fontos eszköze. Az ilyen esetekben túlzásba vitt hashajtás akár veszélyes is lehet, mert romlik a fontos tápanyagok, nyomelemek, ásványi anyagok felszívódása.

Nihilum album – (Nihil. alb.)

Nihilum album, magyarul fehér semmi. A cink-oxidot illették ezzel a névvel, amely vízben oldhatatlan, semleges anyag. Belsőleg régen is csak ritkán használták (pl. epilepsziások kezelésére, nem túl nagy hatékonysággal), mivel hosszú távú alkalmazás esetén mérgezőnek találták. Külsőleg bőrpanaszok, viszketés kezelésére használták és használják ma is, továbbá gyógyszer segédanyagként is felhasználásra kerül.

Nitroglycerinum solutum 1% - (Nitroglycerin. sol. 1%)

A nitroglicerín (glicerín-trinitrát) glicerín és kénsav reakciójaként keletkezik. Alfred Nobel az 1800-as évek közepén kísérletezett a nitroglicerinnel, majd a gyártási folyamatot szabadalmaztatta. A nitroglicerín (Nobel puskaporral keverte, így megkétszerezte a lőpor hatásfokát) ütésre robban. Egy alkalommal felrobbant egy ilyen töltet, a maradék nitroglicerint az ott lévő kovaföld felitta. Az így keletkezett komplex, a dinamit, ütésstabil volt és gyutaccsal ugyanúgy robbant, mint a nitroglicerín. Gyógyászati szempontból a nitroglicerín az rossz vérellátásból adódó szívkoszorúér-betegség akut kezelésében jelentős.

Norcainum

Helyi érzéstelenítő hatású gyógyszerhatóanyag.

Nux moschata

Szerecsendió, a *Myristica fragrans* nevű, Ázsiában honos fa termése. Nemcsak fűszerként használatos, hanem magas illóolajtartalma révén emésztési panaszok mérséklésére is alkalmas.

Oleum absynthii – (Ol. absynth.)

A fehér üröm (*Artemisia absinthium*) leveleit és virágos hajtását használták tradicionálisan gyomorkeserűk, vermutok alapanyagaként, illetve az ürmösbor előállítására. A felhasznált növényi részből *alkoholos kivonat* készült, ennek legjellegzetesebb összetevői a növény keserűanyagai. Hagyományosan emésztési panaszok enyhítésére, étvágyjavítóként, epebántalmak és emésztési zavarok kezelésére használták. Manapság hasonló alkalmazási területen, étvágyfokozóként, epeelválasztás elősegítésére és emésztési panaszokra alkalmazzák tea formájában. A növény illóolaja (oleum) nem használatos, mivel nagy mennyiségbe tartalmazza az idegméreg tujont.

Oleum aurantii – (Ol. aurant.)

Narancs (*Citrus aurantium*) illóolaja. A keserű narancs (*Citrus aurantium* subsp. *amara*) arab közvetítéssel került Európába. A narancsnak a gyógyászatban, a kozmetika iparban és a likőrparban egyaránt van jelentősége. Az édes narancs (*Citrus aurantium* var. *dulcis*) az ókor óta táplálkozási céllal termesztett növény. Mindkét faj illóolaját alkalmazzák illat- illetve ízjavítóként. Olaj kinyerésére a termés s a virág is felhasználható, de a terméshéj jelentősen nagyobb hozamot biztosít.

Oleum cajeputi – (Ol. cajeput.)

A cajeputolaj a kajeput (*Melaleuca leucodendron*) illóolaja. Az olaj erős szagát a benne található eukaliptusznak (az eukaliptuszolaj fő komponense is) köszönheti. A terápiában legelterjedtebben külsőleg, fájdalomcsillapításra alkalmazzák.

Oleum carbolicum – (Oleum carbol.)

Oleum carbolicum – fenol és olívaolaj felhasználásával készült gyógyszer.

Oleum caryophyllorum – (Ol. caryophyll.)

A szegfűszeg (*Eugenia caryophyllata*) virágbimbóiból vízgőzdesztillációval előállított olaj. A benne található eugenol adja jellegzetes illatát. Étvágyjavító, helyi fertőtlenítő hatása van.

Oleum citri – (Ol. citri)

A citrom (*Citrus limon*) friss gyümölcs héjából megfelelő, hő nélküli mechanikai eljárással (présseléssel) előállított olaj. Enyhe fertőtlenítő hatású. Külsőleg és belsőleg alkalmazott készítményekben igen népszerű aromaanyag.

Oleum jasmini – (Ol. jasmin.)

Jázminvirágok olajos kivonásával készült az oleum jasmini, amelyet illatosításra (pl. hajolajok) használtak.

Oleum jecoris album – (Olei jecoris alb.)

Fehér csukamájolaj. Ezt az olajat tulajdonképpen nem csuka, hanem sósvízi tőkehalak (*Gadus* sp.) májából nyerik ki melegítéssel. Az olaj fehéritését aktív szenes kezeléssel vagy kémiai eljárással végezték. Az olajat D-vitaminpótlásra használták. Kellemetlen íze, illata miatt erre a célra „csukamájolajat” ma már nem használnak.

Oleum lavandulae – (Ol. lavand.)

A levendula (*Lavandula angustifolia*) virágzó ágvégeiből vízgőzdesztillációval előállított illóolaj. A levendula mediterrán félcserje, hazánkban is termesztik (tradicionálisan a Tihanyi félszigeten és Pannonhalmán, de ma már az ország számos más részén is). A modern gyógyászatban a virágon kívül a növény illóolaját is használják (szorongásoldóként és emésztési panaszok kezelésére).

Oleum millefolii – (Ol. milleflor.)

A közönséges cickafark (*Achillea millefolium*) virágos hajtásából vízgőzdesztillációval előállított illóolaja. A benne található proazulén nevű vegyület a desztilláció során azuléné alakul. A legjellemzőbb vegyülete a kamazulén, mely kék színének intenzitásával jelzi a drog minőségét. Belsőleg étvágyjavításra, emésztési panaszokra használják. Külsőleg sebgyógyításra, ülőfürdőként a nők kismencedei gyulladásának kiegészítő kezelésekként alkalmazzák. Az illóolaj megtalálható gyulladáscsökkentő kenőcsök, kúpok részeként, a herbája (virágos hajtása) gyomorteák alkotórésze.

Oleum odoratum – (Ol. odorat.)

Oleum odoratum, magyarul illatos olaj. Különbőféle illóolajok elegye, amelyet gyógyszerkészítmények illatosítására használtak.

Oleum petrae rubrum – (Ol. petr. rubr.)

Vörös petróleum. A kőolaj finomításával előállított éghető szénhidrogénkeverék, amelyet gyógyszerek előállításánál oldószerként és lámpákban is használtak Vörösre festéséhez a homoki báránypirosító (*Alkanna tinctoria*) gyökerét alkalmazták.

Oleum petroselinii – (Ol. petrosel.)

A petrezselyem leveleinek lepárlásával nyert illóolaj, amelyet régen vizelethajtóként alkalmaztak.

Oleum pini sylvestris – (Ol. pini sylv.)

Erdeifenyő olaj. Az erdei fenyő tűleveleinek lepárlásával nyerik, fertőtlenítő, köptető hatás miatt használják. Külsőleg alkalmazva fokozza a vérkeringést, ízületi és izomfájdalmak csillapítására alkalmas.

Oleum pini pumilionis – (Ol. pini pum.)

Törpefenyőolaj. A törpefenyő tűleveleinek lepárlásával nyerik, fertőtlenítő, köptető hatás miatt használják. Külsőleg alkalmazva fokozza a vérkeringést, ízületi és izomfájdalmak csillapítására alkalmas.

Oleum resedae – (Ol. resedae)

A rezedafajokból nyert illóolaj, amelyet illatosításra használtak, Gyógyhatása nincs.

Oleum rosmarinii – (Ol. rosmarini)

A rozmarin (*Rosmarinus officinalis*) virágzó földfeletti részéből előállított illóolaj. A 17. században vált népszerűvé Európa-szerte az Aqua Reginae Hungariae, melynek fő komponense a rozmarin alkoholos kivonat volt. Szájon át alkalmazva emésztési zavarok javítására, helyileg keringési zavarok, reuma kiegészítő terápiájaként használják.

Oleum rutae – (Ol. rutae)

A kerti ruta (*Ruta graveolens*) vízgőzdesztillációval nyert illóolaja. Belsőleg emésztőszervi görcsök csillapítására, külsőleg vérkeringés fokozására használták. A ruta alkoholos kivonatát (rutapálinka) Szeged környékén a népi gyógyászatban emésztési panaszok enyhítésére alkalmazták.

Olibani granula – (Olibani gr.)

Az indiai tömjénbalzsamfa (*Olibanum indicum*) az emberiség legősibb kereskedelmi és luxuscikke volt. A Bibliában is szerepel, mint drága áldozati ajándék, amellyel Krisztust is köszöntötték

születésekor a napkeleti bölcsek. Az ókorban vallási szertartásokon füstölőszerként alkalmazták, bizonyos vallások szertartásainak ma is része a tömjénégetés. A tömjén a fa kérgéből sebzés hatására kifolyó és a levegőn megszilárduló gumigyanta (oleoresina). Gömbölyded darabokban került a gyógyszertárba, ahol további feldolgozásra került, innen a név is: *Olibani granula*. Ebből vízgőz-desztillációval illóolajat állítottak elő. Régen, mint bőrirritálószer alkalmazták tapaszok készítéséhez, valamint odvas fogak kezelésére. Az indiai gyógyászat (ayurvéda) elterjedten alkalmazza ízületi panaszok kezelésére, ezzel a hatásával kapcsolatosan modern kísérletek is folynak.

Ononis spinosa – (Ononid. spinos.)

Az *Ononis spinosa*, a tövises iglice hazánkban is gyakori, száraz réteken élő félcserje. A tradicionális gyógyászat az iglicegyökérből készült főzetet kitűnő szernek tartja a hólyaghurut, vesehomokbántalmak kezelésére. Ma vizelethajtó hatása miatt használják.

Opium

Az ópium a mák (*Papaver somniferum*) éretlen termésének szárított tejnedve. A morfint először *Sertürner* izolálta az ópiumból (*Opium crudum*), Kabay János gyógyszerész pedig elsőként a mákszalmából. Az ópiumot az éretlen termés tejnedve szolgáltatja, oly módon, hogy a termést egy speciális több élű késsel bemetszik, úgy, hogy termés fala ne sérüljön. A vágások mentén kifolyó nedv egy nap alatt beszárad és megbarnul. Ezt lekaparják, összegyűjtik, összegyűrják, s így nyerik a nyers ópiumot. Az ópium hatása a benne található alkaloidok hatásán alapszik. A morfin erős fájdalomcsillapító és euforizáló hatású, de súlyos fájdalmakban szenvedő betegeknél a fájdalomcsillapító hatás háttérbe szorítja az eufóriát. A köhögési központ ingerlékenységét is csökkenti a morfin, de az addikció veszélye miatt ilyen indikációban a növényben szintén megtalálható kodeint és származékait alkalmazzák. A morfin súlyos (nem fertőzőes eredetű) hasmenés kezelésére is alkalmas, mert csökkenti a bélmozgásokat. A simaizom-görcsoldó hatásért az ópiumban található papaverin felelős (ezt tiszta formában gyógyszerhatóanyagként is hasznosítják).

Papaveris rhoedos – (Papav. rhoead.)

A pipacs (*Papaver rhoeas*) a mákfélékhez tartozó egynyári növény. Sötétpiros- sötétlila színű szíromleveleit a népi gyógyászatban légzőszervi panaszok, alvásproblémák kezelésére, nyugtatóként és fájdalomcsillapítóként alkalmazták. Ma terápiás célú alkalmazása nem ismert. Festékanyagtartalma miatt teakeverékek dekorálására és élelmiszerszínezékként hasznosítják, de alkalmazása visszaszorult.

Pastilli

Pasztilla, szilárd ható- és segédanyagok összepréselésével készülő, általában korong alakú gyógyszer, a mai tabletták előde.

Patschouli herba – (Patschouli hrb.)

A *Pogostemon cablin*, a valódi pacsuli Indiában honos örökzöld cserje. A leveléből (*Patchouli folium*) vízgőz-desztillálással nyert illóolajat (*Patchouli aetheroleum*) az illatszeripar hasznosítja, molyirtóként is alkalmazzák. Ma már nem tekintjük modern gyógynövénynek.

Phenacetinum – (Phenacetin.)

A fenacetin az egyik első szintetikus gyógyszer. 1887-be állította elő a vegyületet Kast és Hinsberg. Fájdalomcsillapítóként, lázcsökkentőként volt használatos, de mérgező hatásai (vesekárosító) miatt kiszorult a gyakorlatból. Az emberi szervezetben paracetamollá alakul, napjainkban ez a vegyület (amely nem rendelkezik az anyavegyület káros hatásaival) az egyik legnépszerűbb lázcsillapító gyógyszerhatóanyag.

Phenochinol methylcarb.

Physostigminum salicylicum - Physostigmin. salicyl.

A fizosztigmin a *Physostigma venenosum*, magyar nevén a kalabárbab alkaloidja. A kalabárbab istenítéletbábnak is nevezték, ugyanis erősen mérgező hatása miatt istenítéletek végrehajtására is használták (ha a vádlott túlélte a próbát, ártatlannak minősítették). Sói, így a fizosztigmin-szalicilát is erősen fokozzák a nyáelválasztást, izzadást, de a gyógyászatban nem ezért, hanem pupillaösszehúzó hatása miatt használják a vegyületeket. A fizosztigmin elősegíti a szem csarnokvizének elfolyását,

csökkenti a szembelnyomást, ezáltal csökkenti a zöld hályogban szenvedők tüneteit. Szemcseppben ma is használják.

Pilocarpinum hydrochloricum – (Pilocarp. hydrochl.)

A pilokarpin a Pilocarpus jaborandi navú, Brazíliában őshonos növény leveléből és kérgéből kinyert alkaloid, ennek sósavval képzett sója a pilokarpin-hidroklorid. Erősen fokozza a nyáelválasztást, izzadást, de a gyógyászatban nem ezért, hanem pupillaösszehúzó hatása miatt használják. A pilokarpin elősegíti a szem csarnokvizének elfolyását, csökkenti a szembelnyomást, ezáltal csökkenti a zöld hályogban szenvedők tüneteit. Szemcseppben ma is használják.

Pilula ferrata – (Pilul. ferrat.)

Pilula ferrata, más néven pilula feni lactici (vas-laktátot tartalmazó pilula). Vaspótlásra használták.

Pilula ferri jodati - (Pilul. ferri. jodat.)

Pilula ferri jodati, régies nevén vasjodúrös ladbacs. Vas-jodidot tartalmazó pilula, amelyet vaspótlásra használtak.

Plumbum aceticum – (Plumb. acet.)

Plumbum aceticum, magyarul ólomacetát avagy ólómfehér (blei weiss por avagy plajbászpor). Régen belsőleg is elterjedten használták, súlyos hasmenések, vérhas egyik leghatásosabb ellenszereként ismerték. Az ólommérgezés veszélye miatt ma már csak külsőleg, ép bőrfelületen használják, gyulladást, duzzanatot csökkentő hatása miatt.

Plumbum carbonicum hydroxydatum – (Plumb. carb. hydroxydatum)

Plumbum carbonicum hydroxydatum (bázisos szénsavas ólom, Ph. Hg. III). Hófehér, nagy fajsúlyú, vízben csaknem oldhatatlan por, amely hígított ecetsavban pezsgéssel oldódik. Bőrfekélyeknél, gyulladásoknál, hámfosztott területeken tapasztokban, kenőcsökben, porokban alkalmazták, mint szárító, összehúzó szert.

Polypodium scissum – (Polypod. sciss.)

Polypodium scissum, azaz aprított Polypodium (páfrány). A Polypodium vulgare, magyarul édesgyökerű páfrány ma már nem használatos gyógynövény. Kazay Endre 1900-ban írta: „gyökere csipős-édes s régebben mint súlyellenes szert használták”. A súly különböző eredetű bőrelváltozások összefoglaló neve volt, leggyakrabban a szifilisz tüneteit értették alatta. Ma már a szifilisz Európában jóval kevesebb embert érint, mint száz éve, és kezelésére korszerű gyógyszereket használnak.

Pulvis aerophorus (semen) – (Plv. aeroph. sem.)

Pezsgőpor. Borkósav és nátrium-hidrogén-karbonát keveréke, melyet vízben feloldva szén-dioxid keletkezik, s kellemes hűsítő italt kapunk.

Pulvis alumen ustum – (Pulv. alumen ust.)

Az alumínium-kálium-szulfát hevítésével keletkező égetett timsó. Az összehúzó szerek közé tartozik, amelyek a nyálkahártya vagy seb felszínén a fehérjék kicsapásával vékony hártát létesítenek, ezáltal elősegítve a sebgyógyulást. Szilárd formában helyileg vérzéscsillapításra használják.

Pulvis aluminii hydroxydati – (Pulvis alumin.)

Pulvis aluminii hydroxydati (alumínium-hidroxid por): gyomorssavlekötő gyógyszerekhez, illetve gyógyszersegédanyagként használt vegyület.

Pulvis ammoniac – (Pulv. amoniac.)

Gummiresina ammoniacum, ammoniákgyanta: A Dorema ammoniacum önként kicsurgó gyantájának szárított pora, amelyet belsőleg köptetőkben és emmenagogumként (menstruációt serkentő-szabályozó anyag), külsőleg enyhe bőrizgató tapaszokban használták. A port mész fölött kellett tartani.

Pulvis baptistae - (Pulvis baptist.)

Pulvis baptistae, magyarul keresztelőpor.

Pulvis catechu compositus – (Pulv. catechu.)

Pulvis catechu compositus, összetett katechu por. Cserzőanyagot tartalmazó növényekből készített por, amelyet idült hasmenés és vérhas kezelésére alkalmaztak. A cserzőanyagok elpusztítják a kórokozókat, ezen kívül a bélnyálkahártyán védőbevonatot is alkotnak, amely csökkenti a híg széklet képződését és a hasmenést okozó toxinok felszívódását. Cserzőanyagokat ma is használnak hasmenés kezelésére, ez az összetétel azonban már nincs használatban.

Pulvis cerussae

A cerussa a bázisos ólom-karbonát latin neve. Fehér színű por, magyarul ólomfehérnek, németül bleiweissnek is hívták, innen ered a ceruza németes neve: plajbász. Máig rejtély, hogy a „fehér festék” értelemben nemzetközi szóvá lett latin cerussa a magyar nyelvben hogyan válhatott egy jellemzően feketén író eszköz nevévé. Az ólom-karbonátot egyébiránt bőrbetegségek, sebek, fekélyek külsőleges kezelésére használták, de az ólom mérgező hatása miatt ma már nem alkalmazzák ilyen célra.

Pulvis chinin – (Plv. chinin)

A kinin (*Pulvis chinin*, azaz kininpor) egy igen keserű ízű növényi alkaloid. Ez volt az első hatékony gyógyszer a malária kezelésében. Bár ma már jóval hatékonyabb maláriaellenes szerek is kaphatók, a kinint még ma is használják ebben az indikációban. A kinint először a Dél-Amerika trópusi vidékén honos vörös kínafa (*Cinchona* sp.) kérgéből vonták ki 1817-ben Pierre Joseph Pelletier és Joseph Bienaimé Caventou francia kutatók. A kinint újabban lábikragörcs csillapítására is használják. A vegyület és a kínakéreg keserű íze miatt emésztési panaszok, puffadás, étvágytalanság kezelésére alkalmazható. A kinint ízanyagként is felhasználják tonikokban és vermutokban.

Pulvis cinnabaris factitia – (Pulvis cinnabar. fact.)

Pulvis cinnabaris factitia, magyarul higanyszulfid por. Régiesen cinóbernek és vörös higanykénegnek is nevezték. Élénkpiros színű por, festékek előállítására használták, a gyógyászatban füstölő- és fertőtlenítőszerként, belsőleg szifilisz (bujakór) kezelésére alkalmazták. Ma már nem használatos.

Pulv. c orn. cerv. ust.

A gímszarvas (*Cervus elaphus*) kihevített, porított agancsa. Szerves anyagoktól mentes, fő komponense a kalcium-foszfát. Régen gyomorsavtúltengés kezelésre használták.

Pulvis cosmeticus albus – (Pulvis cosmet. alb.)

Pulvis cosmeticus albus, azaz fehér púder (=kozmetikai por). A púderek alapját finomra porított és szitált szervesetlen (pl. ólom-karbonát, magnézium-karbonát) és szerves anyagok (keményítő) alkották. Színesítésre porított növényi részeket, növényi és szintetikus festékeket, illatosításra illóolajokat használtak.

Pulvis cosmet. brun.

Pulvis cosmeticus, azaz púder (=kozmetikai por). A púderek alapját finomra porított és szitált szervesetlen (ólom-karbonát, magnézium-karbonát) és szerves anyagok (keményítő) alkották. Színesítésre porított növényi részeket, növényi és szintetikus festékeket, illatosításra illóolajokat használtak.

Pulvis cosmet. ros.

Pulvis cosmeticus albus, azaz fehér púder (=kozmetikai por). A púderek alapját finomra porított és szitált szervesetlen (ólom-karbonát, magnézium-karbonát) és szerves anyagok (keményítő) alkották. Színesítésre porított növényi részeket, növényi és szintetikus festékeket, illatosításra illóolajokat használtak.

Pulvis cremor tartaricum

Porított kálium-hidrogén-tartarát, más néven borkő. Hashajtóként alkalmazzák szájon át, illetve az úgynevezett pezsgőkúpban, amely esetén a kívánt hatás a kúp összetevői között a végbélben lejátszódó kémiai reakció eredményeként keletkező szén-dioxid irritáló hatása révén alakul ki. A borkőnek enyhe vizelethajtó hatása is van, és (elméletileg) alkalmazható káliumpótlásra is.

Pulvis cubebar – (Pulv. cubebar.)

A kubeba (*Piper cubeba*) Indiában honos cserje, amelynek termését, a kubebaborsot emésztés javítására, légúti betegségek és a kankó (gonorrhoea) kezelésére alkalmazták. A pulvis cubebarum a kubebabors porított változata.

Pulvis cynae – (Plv. cynae)

Féregűző por, amely fő hatóanyagként üröm fajok, például a bárányüröm (*Artemisia pontica*) vagy a sziki üröm (*A. santonicum*) magját tartalmazta. Ma már nem használatos.

Pulvis dentrificus albus – (Pulvis dentifr. alb.)

Pulvis dentrificus albus, magyarul fehér fogpor. Ezen a néven több recept is ismeretes volt, ezek általában valamilyen fehér színű, a fogak mechanikai tisztítását biztosító anyagot (magnézium-karbonát, magnézium-hidroxid, kalcium-karbonát) és ízesítő összetevőt (általában menta- vagy rózsaióolajat) tartalmaztak.

Pulvis Doveri – (Plv. Doveri)

Pulvis Doveri, ipekakuána gyökér, ópium por és répacukor keveréke. Eredetileg megfázás kezelésére használták az ipekakuána köptető hatása miatt, később, némileg módosított összetétellel hasmenés ellenes is alkalmazták. Ez a hatás az ópiumhoz köthető, amely morfintartalma révén mérsékli a bélmozgást. Az ipekakuána-, más néven hánytatógyökér azért szerepel az összetételben, hogy a készítményt ne lehessen túladagolni. Túladagolás esetén ugyanis (ez a morfintartalom miatt veszélyes) hányinger, hányás alakul ki. Megfázás kezelésére nem használható, ugyanis az elérhető hatáshoz képest komoly mellékhatásokkal kell számolni.

Pulvis fumalis nobilis – (Pulvis fumal. nob.)

Pulvis fumalis nobilis, magyarul finom füstölőpor. Illatos növények keveréke, amelyeket finomra aprítottak és illatosításra, füstölőként elégettek. Bizonyos összetételeket kölnivízzel is átírtak az illat fokozására.

Pulvis gummos – (Pulv. gummos.)

Pulvis gummosus, magyarul mézgapor. Porított répacukor, keményítő, gumiarábikum és édesgyökér keveréke, amelyet légúti hurut kezelésére alkalmaztak.

Pulvis indigo – (Pulv. indigo)

Az *Indigofera tinctoria* nevű növényből kinyert kékes színű festék porított változata (pulvis = por). Ezt a színyanyagot, amelyet már a 19. század végén képesek voltak szintetikusán előállítani, analitikai reakciók indikátorául használták.

Pulvis insecticidus – (Pulvis insect.)

Pulvis insecticidus, azaz rovarirtó por. A 19. század végén többféle recept szerint készítettek ilyen porokat: a Pulvis insecticidus persicus a Kaukázus vidékén honos *Pyrethrum* fajok (*P. roseum*, *P. carneum*) porított föld feletti része. A dalmáciai rovarpor a *Tanacetum parthenium* (őszi margitvirág) és az *Anthemis cotula* (büdös pipitér) porából készült. Ma már nem használatosak növények

porításával készülõ rovarirtók, azonban a növényi anyagok máig jelen vannak a növényvédelemben: számos hatóanyagot növényi vegyületek mintájára fejlesztettek ki.

Pulvis kalium natrium tartaricum – (Pulv. kal. natr. tart.)

Kálium-nátrium-tartarát. A franciaországi La Rochelleben tevékenykedõ gyógyszerész, Pierre Seignette állította elő 1675-ben, ezért Seignette-só vagy Rochelle-só néven is ismert. Enyhe vizelethajtó és hashajtó hatású. Élelmiszerekben a hozzáadott nátrium-kálium-tartarátot E337 néven jelölik.

Pulvis mentholi compositus – (Pulvis menthol. comp.)

Pulvis mentholi compositus (pulvis contra coryzam), mentolos szippantópor, náthaellenes por: 3 rész mentol, 75 rész bórsav, 22 rész tejcukor.

Pulvis natrium boricum – (Pulv. natr. boric.)

Nátrium-tetraborát, azaz borax. Enyhe fertõtlenítõ, szemcseppekben, szemmosó folyadékokban, szájöblõgetõkben alkalmazzák.

Pulvis nucis vomicae subtilis – (Pulvis nucis vom. subt.)

Finomra porított ebvészmag, latinul pulvis nucis vomicae subtilis. Az ebvészmagot sztrichnintartalma miatt hasmenés, bélrenyheség, izomgyengeség esetén használták. Mivel a sztrichnin igen mérgező anyag (görcsös izomösszehúzóást, a légzőizmok bénulását, halált okozhat), sem a tiszta vegyületet, sem az azt tartalmazó növényt nem használják már.

Pulvis olibani – (Pulv. olibani)

A tömjén (*Olibanum indicum*) az emberiség egyik legõsibb kereskedelmi és luxuscikke volt. A Bibliában is szerepel, mint drága áldozati ajándék, amellyel Krisztust is köszöntötték születésekor a napkeleti bölcsek. Az ókorban vallási szertartásokon füstölõszerként alkalmazták, bizonyos vallások szertartásainak ma is része a tömjénégetés. A tömjén a fa kérgébõl sebzés hatására kifolyó és a levegõn megszilárduló gumigyanta (oleoresina). Az ajurvédikus indiai gyógyászat elterjedten alkalmazza ízületi panaszok kezelésére, emellett az aromaterápiában az ellazulás elõsegítésére, fejfájás kezelésére használják. Újabban a tömjént modern kutatásokban is tanulmányozzák ízületi panaszokat csökkentõ hatása miatt.

Pulvis opii et ipecacuanhae – (Pulv. opii et ipec.)

Ipekakuána gyökér, ópium por és répacukor keveréke. Eredetileg megfázás kezelésére használták az ipekakuána köptető hatása miatt, később, némileg módosított összetétellel hasmenés ellenes is alkalmazták. Ez a hatás az ópiumhoz köthető, amely morfintartalma révén mérsékli a bélmozgást. Az ipekakuána-, más néven hánytatógyökér azért szerepel az összetételben, hogy a készítményt ne lehessen túladagolni. Túladagolás esetén ugyanis (ez a morfintartalom miatt veszélyes) hányinger, hányás alakul ki. Megfázás kezelésére nem használható, ugyanis az elérhető hatáshoz képest komoly mellékhatásokkal kell számolni.

Pulvis opii – (Pulv. opii)

Az ópium a mák (*Papaver somniferum*) éretlen termésének szárított tejnedve, ennek porított formája a pulvis opii. A morfint először *Sertürner* izolálta az ópiumból (*Opium crudum*), Kabay János gyógyszerész pedig elsőként a mákszalmából. Az ópiumot az éretlen termés tejnedve szolgáltatja, oly módon, hogy a termést egy speciális több élű késsel bemetszik, úgy, hogy termés fala ne sérüljön. A vágások mentén kifolyó nedv egy nap alatt beszárad és megbarnul. Ezt lekaparják, összegyűjtik, összegyűrják, s így nyerik a nyers ópiumot. Az ópium hatása a benne található alkaloidok hatásán alapszik. A morfin erős fájdalomcsillapító és euforizáló hatású, de súlyos fájdalmakban szenvedő betegeknél a fájdalomcsillapító hatás háttérbe szorítja az eufóriát. A köhögési központ ingerlékenységét is csökkenti a morfin, de az addikció veszélye miatt ilyen indikációban a növényben szintén megtalálható kodeint és származékait alkalmazzák. A morfin súlyos (nem fertőzőes eredetű) hasmenés kezelésére is alkalmas, mert csökkenti a bélmozgásokat. A simaizomgörcs-oldó hatásért az ópiumban található papaverin felelős (ezt tiszta formában gyógyszerhatóanyagként is hasznosítják).

Pulvis pedicularum - (Plv. pedicul.)

Pulvis pedicularum, magyarul tetűpor. Elporított gyógynövények keveréke, amelyet zsírral összekeverve fejtetvesség ellen használtak. Kapucinuspor néven is ismert volt.

Pulvis porcorum – (Porcor. pulvis)

Pulvis porcorum magyarul sertéspar. Számos eltérő összetétel volt forgalomban különböző sertésbetegségek kezelésére.

Pulvis rhei radix – (Pul. rhei rad.)

A *Rheum*, magyarul rebarbara fajok (pl. tenyeres rebarbara) a tradicionális kínai orvoslás növényei, amelyeket mára már az európai gyógyászat is átvett. Egyes fajok föld alatti részei hashajtó hatású vegyületeket tartalmaznak.

Pulvis sal carolinarum artefactum (Salt hermarum Carolinarum artefactum)- Pulv. sal. carol. art.)

A karslbadi források vízének bepárlásával kapott só (Károly-só), amely legnagyobb mennyiségben nátrium-szulfátot, nátrium-karbonátot, kisebb mennyiségben pedig nátrium-kloridot és kálium-szulfátot tartalmaz. A port vízben oldva hashajtóként alkalmazzák. Az *artefactum*, a mesterségesen előállított Károly-só ugyanolyan arányban tartalmazza a komponenseket, mint a forrásból nyert só.

Pulvis sanguis draconis – (Pulv. sanguis dracon)

Sanguinis draconis, magyarul sárkányvér (a pulvis jelentése por, porított). A *Calamus rotang* vagy *Calamus draco* kúszócserjék termésfalából kiizzadó gyanta. Az említett növények Délkelet-Ázsiában honosak. Ezek termésének felületén éréskor balzsamos illatú, sötétvörös gyanta válik ki, ezt megszártották, majd sárkányvérként hozták. Az Antillákon elő *Pterocarpus draco* és a Kanári-szigeteken őshonos *Dracaena draco* termékét is sárkányvérnek. A sárkányvért festékanyagként használták de, a népi gyógyászatban (színre alapozva) vérzések esetén is alkalmazták. Különböző növényi gyantákat ma is sárkányvér néven ajánlgatnak gyógyászati célra – racionális alap nélkül.

Pulvis saponis medicinalis – (Pulv. sapon. med.)

A *sapo medicinalis*, azaz az orvosi szappan mandulaolaj kálium-hidroxiddal történő szappanosításával készült (a pulvis jelentése: por, porított). Érdekes módon ezt a szappant belsőleg, pilulák, (hashajtó) végbélkúpok alapanyagaként is használták. Külsőleg kenőcsök, tapaszok előállításánál alkalmazták.

Pulvis secale – (Pulv. secale)

A *Secale cornutum* magyar neve anyarozs, más néven varjúköröm. Ennek porát nevezik Pulvis secalénak. Az anyarozs egy gabonaparazitaként ismert gomba (*Claviceps purpurea*) fertőzésének eredménye, amely az érett gabonakalászban a virágok helyén egy megnyúlt, 2–5 cm hosszú, görbült, képletet hoz létre. Az anyarozs ergot-alkaloidokat tartalmaz (pl. ergotamin), amelyek erős érösszehúzó hatásúak. Régebben a Szent Antal tüze nevű betegségnek (ergotizmus) az anyarozsmérgezés volt az okozója. Az anyarozssal fertőzött gabonából készült étel nagyon erős érösszehúzó hatással bíró anyagokat tartalmazott, ezért a mérgezett ember végtagjai gyakorlatilag elhaltak. Ma ezt az érösszehúzó hatást használják a szülést követő vérzés csillapítására (erre a célra az anyarozs tiszta vegyületeit használják). Az anyarozsból az ergot-alkaloidok mellett előállítottak egy

lizergsav nevű vegyületet is, amely a kiindulópontja egy ma jól ismert drog, az LSD előállításának. 1938-ban Albert Hofmann szintetizálta először a lizergsav-dietilamid (LSD) nevű vegyületet az anyarozsból kivont lizergsavból, és ő írta le hallucinogén hatását is egy véletlen mérgezést követően.

Quassiae ligni

A kvasszia fa (*Quassia amara*) kérge. Nevét a növényt először leíró botanikusról, Graman Quassiról kapta. Keserű íze miatt étvágyjavítóként alkalmazzák, a 19. század végén ezen kívül bélhurut, váltóláz miatti eszméletlenség esetén is adták. Bizonyos hatóanyagai maláriaellenes hatásúak, ezek jelenleg is kutatások tárgyát képezik.

Quercus pulvis grossus – (Quercus pv. gr.)

A tölgyfa a germán-kelta kultúra egyik kultusznövénye volt. Kérgének cserző hatása már az ókorban is ismert volt. Légúti-, emésztőrendszeri megbetegedések és vérzéscsillapítás kezelésére alkalmazták, de bőrök kikészítésére (cserzésére) is használták. Terméséből készült a makk kávé, melyet gyermekek hasmenésének kezelésére alkalmaztak. A *Quercus pulvis grossus* a durván porított kérget jelöli. A tölgy hazánkban is honos, kérge része gyógyszerkincsünknek. A hivatalos gyógyászatban *Quercus robur* (kocsányos tölgy), a *Quercus petraea* (kocsánytalan tölgy) és a *Quercus pubescens* (molyhos tölgy) használják. Fajtól és gyűjtési időtől függően változik a kéreg cserzőanyag-tartalma. A kéreg vizes kivonata a hasmenést csillapítja, szájüregi gyulladások kezelésére is használják. Külsőleg gyulladásos bőrbetegségek terápiájának része.

Quillajae cortex – (Quillaya cortex)

A *Quillaja saponaria* Dél-Amerikában honos örökzöld fa. Kérgét magas szaponintartalma miatt régen „selyemkelmék mosására” használták, a gyógyászatban köptetőként került és kerül ma is felhasználásra. A szaponinok mosó hatásukat a felület feszültség csökkentésével fejtik ki.

Radix senegae – (Rad. senegae)

A szenega (*Polygala senega*) Észak-Amerika mérsékelt vidékein honos növény, amelynek gyökere szenegagyökér vagy csörgőkígyógyökér néven ismert. Az irokéz indián törzs szeneka nevű csoportja kígyómarás ellen használta (nem sok sikerrel). Ma a gyökér főzetét vagy tinktúráját alkalmazzák légúti hurutos megbetegedésekben, mert csökkenti a köpet sűrűségét, segíti a felköhögést.

Resina jalapae – (Reisin. jalapae.)

Resina jalapae, magyarul jalapagyanta. Az *Ipomoea purga*, azaz a Közép-Amerikában honos jalapa gumójának kivonásával készülő gyanta. Bélfalizgató hatású, ezért hashajtó pilulák előállítására használták egykor.

Resina pini Burgundica – (Resina pini burgund.)

Resina pini Burgundica, amelyet az *Abies excelsa* (közönséges lucfenyő) fa kérgén ejtett bemetszésekből gyűjtött gyantából állítottak elő. Mivel erősen ragadós, tapaszok készítéséhez használták.

Resorcinum

A rezorcin a levegő és fény hatására megpirosodó szerves vegyület. Egyéb hatóanyagokkal kombinálva gyakran használják oldatokban, kenőcsökben fertőtlenítő és hámlasztó hatású anyagnaként.

Rhei rhizoma pulvis – (Rhei. rhizoma pulv.)

Porított rebarbara-gyöktörzs. Számos rebarbara fajt használtak a gyógyászatban, ezek közé tartozik az Európában régóta ismert *Rheum raponticum*, a Kínából később hozzánk bekerült *Rheum officinale*, vagy a Nyugat-Európában népszerű *Rheum palmatum*. A korai magyar gyógyszerkönyvekben a *Rheum officinale*, annak is gyöktörzse volt hivatalos, amelyet a benne felhalmozódó hashajtó hatású anyagok miatt székrekedés kezelésére használtak. Érdekes megfigyelés, hogy kis dózisban épp ellentétes, azaz hasmenésellenes hatást fejt ki. Ennek magyarázata az lehet, hogy ilyenkor a gyöktörzsben szintén jelen lévő, hasmenést csillapító cserzőanyagok hatása lép előtérbe. A rebarbara gyöktörzsének kivonatát a modern gyógyászat is hasznosítja.

Rivanol

Az etakridin-laktát védjegyzett neve. Sárgás, kristályos anyag, amelynek oldatát fertőtlenítőszerként használják.

Sal Caroli

A karslbadi hévforrások vízének bepárlásával kapott só (Károly-só), amely legnagyobb mennyiségben nátrium-szulfátot, nátrium-karbonátot, kisebb mennyiségben pedig nátrium-kloridot és kálium-szulfátot tartalmaz. A port vízben oldva hashajtóként alkalmazzák.

Salep pulvis – (Salep pulv.)

A kosborfélék (a növénynemzetség neve *Orchis*, görög eredetű szó, jelentése: here) – Ausztrália kivételével – az egész Földön megtalálhatók. A növények gyökere közt két gömbölyded vagy ujjas gumó van. Ezeket alakjuk miatt heregumóknak nevezik; a nemzetség róluk kapta tudományos nevét. A gumókban sok a növényi nyálka és a keményítő, ezért kivonatukat salep (*radix salep*) néven tápláló orvosságként hasznosították. Nem kis részben a gumó alakja miatt a szálepet férfiak szexuális teljesítményfokozó hatásúnak vélték.

Salep ruditer tusi – (Salep rud. tus.)

A Salep (szálep) különböző, Európában és Ázsiában honos kosbor fajok gumóinak gyűjtőneve. A *Salep ruditer tusi* durván porított szálepet jelent. Leggyakrabban az *Orchis mascula* (füles kosbor), az *Orchis morio* (agárkosbor) és az *Orchis coriophora* (poloskaszagú kosbor) gumóit használták. A salepet főzet alakjában mint bevonószert használták hurutos hasmenés esetén. Ma már nem használatos. Ennek egyik oka, hogy ugyanerre a gyógyászati célra sokkal hatásosabb szerek állnak rendelkezésre (köztük gyógynövények is), másrészt viszont a kosbor fajok veszélyeztetettsége (számos faj világszerte védett) is indok az ilyen célú használat visszaszorulására. A kosbor gumók heréhez hasonló formájuk miatt afodiziákumként is használatosak voltak, ma már ilyen célra sem alkalmazzák a fajokat. Törökországban ma is népszerűek a szálepből készült (a porított gumót tartalmazó) ételek, italok.

Sambuci flos – (Sambuc. flor)

A fekete bodza (*Sambucus nigra*) a germánok szent növényei közé tartozott, jóformán minden betegség ellen panaceaként (gyógyító csodaszer) használták. A népi gyógyászatban virágját használják, terméséből lekvárt, szörpöt és valamint bort is előállítanak. A bodzalekvár a III. Magyar Gyógyszerkönyvben *Roob sambuci néven volt* hivatalos. Napjainkban a bodzavirágot megfázásos betegségekben alkalmazzák feltételezett izzasztó és bizonyított köptető hatása miatt.

Sanguinis draconis – (Sanguis dracon.)

Sanguinis draconis, magyarul sárkányvér. A *Calamus rotang* vagy *Calamus drac.* kúszócserjék terméscsalájából kiizzadó gyanta. Az említett növények Délkelet-Ázsiában honosak. Ezek termésének felületén éréskor balsamos illatú, sötétvörös gyanta válik ki, ezt megszártották, majd sárkányvérként hozták forgalomba (ez a hivatalos gyógyászatnak is része volt, az I. Magyar Gyógyszerkönyv is tartalmazta). Az Antillákon elő *Pterocarpus draco* és a Kanári-szigeteken őshonos *Dracaena draco* termékét is sárkányvérnek nevezik (ezeket a növény törzsének bemetszésével nyerik). Festékanyagként használták de, a népi gyógyászatban (színre alapozva) vérzések esetén is alkalmazták. Különböző növényi gyantákat ma is sárkányvér néven ajánlgatnak gyógyászati célra – racionális alap nélkül.

Santali lignum rubrum – (Santal. rbr. ligni)

A *Santali lignum rubrum* (a fiókon látható név) a *Pterocarpus santalinus* – vörös szantálfa – gyógyászati szempontból hasznos része. A kérget előbb felaprították, majd alkohollal vagy étterrel a benne lévő festékanyagot kivonták. Vörös színe miatt festékanyagként és a galluszsavtartalma miatt bőrgyulladások kezelésére alkalmazták.

Santonin

Szintelen, kristályos anyag, amelyet cinavirágokból (*Artemisia cina*, magyarul cinaüröm) nyertek ki s ezért régiesen cinadéknak neveztek. A szantonint féregűzőként alkalmazták, de mivel igen mérgező vegyület, ma már nem használják a gyógyászatban.

Sapo venetus – (Sapo venet.)

Sapo venetus, magyarul velencei szappan. Nevezték még spanyol (hispanicus) és marseilles-i (marseilleus) szappannak is. Régen a Gyógyszerkönyvben is hivatalos volt, fehér színű, faolaj (az olívaolaj régies neve) felhasználásával készülő termék.

Sassafras ligni – (Sassafr. ligni)

A *Sassafras albidum*, az amerikai lázfa, Észak-Amerikában honos. Vizelethajtóként, emésztést elősegítőként, izzasztóként alkalmazták. Nagy adagban szafroltartalma miatt májkárosító hatású, ma már nem tekintik modern gyógynövénynek. Illóolaj-tartalma miatt az illatszeriparban felhasználják.

Sassaparilla honduras – (Sassapar. hond.)

A mexikói “zarza parilla” szóból eredő *Sarsaparilla* (más néven *Smilax aristolochiifolia*), a száracsagyökér Közép-Amerikában őshonos. A fiókon a hondurasi sarsaparilla elírt neve látható. A

növény gyógyászat szempontjából fontos része a gyökere, amely szaponinokat (felületi feszültséget csökkentő, irritáló vegyületek) és illóolajat tartalmaz. A modern medicinában használata visszaszorult.

Scolopendrii herba – (Scolopendr. hrb.)

A gímpáfrány (*Phyllitis scolopendrium*) Európában honos, az északi és mérsékelt övi éghajlatot kedveli. A növény föld feletti részét és levelét használták, főleg tea formájában, de külsőleges felhasználása is ismert. A népi gyógyászatban köptetőként, vizelethajtóként és izzasztószerként alkalmazták. Borban kifőzve bélhurut esetén, máj- és epebántalmakra alkalmazták. Külsőleg a sebgyógyulás elősegítésére használták. Ma már nem használatos.

Semen Nigellae (Sem. Nigela)

A *Nigella sativa* avagy kandillavirág/fekete kömény/parasztbors/kerti katicavirág magja. Hatóanyaga zsíros olaj, amelyet linolsav és az olajsav gliceridjei alkotnak, és illóolaj. Kétszeresen telítetlen zsírsavakban gazdag. Ázsiában, a Közel-Keleten, Afrikában évszázadokon át gyógyszerként használták. A légzőrendszer, a gyomor, a vese, máj betegségeit kezelték vele, a keringési és az immunrendszer megerősítésére használták, továbbá gyulladáscsökkentőként, érzéstelenítésre, antiallergénként. A közép-európai népi gyógyászatban felfúvódás ellen és a szoptató anyák tejtermelésének fokozására használták.

Semen paeoniae – (Sem. paeoniae.)

Semen paeoniae, magyarul bazsarózsamag. A bazsarózsának soha nem volt jelentősebb szerepe a gyógyászatban, szíromleveleit keserű ízük miatt étvágyjavítóként használták. Magját a népi gyógyászatban epilepszia kezelésére használták. Ma már nem tekintik gyógynövénynek.

Seneg. sciss.

A szenegafű (*Polygala senega*) Észak-Amerika mérsékelt vidékein honos növény, melynek gyökere a szenegagyökér vagy csörgőkígyógyökér néven ismert. A gyökér nagy mennyiségű szaponint (felületi feszültséget csökkentő, vízzel habot képző, irritáló hatású vegyületek) tartalmaz. Tradicionálisan az indián törzsek számos céllal használták, a irokéz indián törzs szeneka nevű csoportja többek között a kígyómarás ellenszereként alkalmazta, Európában köptető hatása vált hangsúlyossá. Ma a gyökér főzetét vagy tinktúráját alkalmazzák légúti hurutos megbetegedésekben, mert csökkenti a köpet viszkozitását.

Sennae folium, Sennae alexandrina – (Sennae folic; Sennae alex.)

A több száz tagú *Cassia* nemzetséghez tartozó ún. antrankinon tartalmú növények közül csupán két fajt alkalmaz a modern gyógyászat, a Tinnevelly szennát (*Cassia angustifolia*) és az alexandriai szennát (*Cassia acutifolia*). A szenna erős hashajtó hatású, mellékhatásainak elkerülésére legfeljebb 2 hétig alkalmazható. A szennalevélből tea készíthető, de a levelekből és a termésből kinyert tiszta hatóanyagok számos készítményben, köztük gyógyszerekben is megtalálhatóak.

Sideritidis herba – (Sideritid hrb.)

A Sideritidis herba név különböző, ugyanakkor közeli rokon növényfajokat jelölhetett. A Herba Sideritidis vera a *Sideritis montana* és a *Sideritis hirsuta*, a Herba Sideritidis nostra a *Stachys recta* hajtását jelöli. A *Sideritis* nemzetség neve (görögül: akinek vasfegyvere van) utal ókori használatára, ugyanis a növényt elterjedten használták harci sérülések kezelésére. A *Sideritis* fajokat magyarul sármányvirágnak nevezik. Ezeket a népi gyógyászatban jelentős növényeket a modern medicinában nem alkalmazzák. A *Stachys recta*, a hasznos tisztessű Közép- és Dél-Európában és a Balkánon őshonos gyógynövény. A népi gyógyászatban tea formájában alkalmazták asztmára, láz és menstruációs panaszok csillapítására, illetve vízajtóként. A tradicionális gyógyászat lázcsillapítóként és menstruációs zavarok kezelésére használta.

Sirupus hypophosphorus compositus – (Sir. hypophosph. comp.)

Sirupus hypophosphorus compositus, vas- és mangánsót, kinint és ebvészmag-kivonatot is tartalmazó, roboráló, erősítő hatásáért használt szirup. Ma már nem használatos.

Sirupus foeniculi – (Sirup. foeniculi)

Sirupus foeniculi, magyarul édesköményzirup. Nemcsak ízjavítóként volt hasznos, hanem az édeskömény hatása miatt is: a növény kivonata görcsoldó, puffadásgátló hatású.

Sirupus rubi idaei – (Sirup. rubi idaei)

Sirupus rubi idaei, magyarul málnaszirup. Gyógyszeres szirupok ízesítésére használták.

Sirupus simplex – (Sirup. simplex)

Sirupus simplex, cukortartalmú szirup, amely számos gyógyszeres szirup alapanyagául szolgált.

Solutio adrenalini hydrochloridi 1% - (Sol. adrenalini hydr. 1%)

Solutio adrenalini hydrochloridi 1%, azaz 1%-os töménységű adrenalin-hidroklorid oldat. Az adrenalin a mellékvesében termelődő hormon és idegi ingerületátvivő anyag, amely vészreakció esetén a

szervezet „mozgósításában” játszik kulcsszerepet. Beinjektálva életveszélyes állapotok (anafilaxiás sokk, szívleállás) kezelésére alkalmazták, de érszűkítő hatása miatt kevésbé súlyos állapotok kezelésére is használták (pl. aranyeres kúpok összetevőjeként).

Solutio arsenicalis - Sol. arsenicalis

Solutio arsenicalis, magyarul arzéntartalmú (valamilyen arzénvegyületet tartalmazó) oldat. A 20. század első feléig az arzénvegyületek igen elterjedtek voltak a gyógyászatban, Solutio arsenicalisból is közel tízféle volt forgalomban, ezeket különböző szerzői nevekkel illették. Ezeket a készítményeket elsősorban erősítőszerként, de ezen kívül még számos panasz kezelésére is használták. Az arzén vegyületei – mérgező hatásuk miatt – ma már nem részei a gyógyszerkincsnek.

Solutio kalii chlorati – (Sol. kal. chlor.)

Solutio kalii chlorati, kálium-klorid oldat.

Sol. natr. glycerino phosph 50%

50%-os nátrium-glicerín-foszfát oldat.

Species laxantes St. Germain - Spec. lax. St. Germ.

Species laxantes St. Germain, szennalevelet (*Cassia senna*) tartalmazó hashajtó teakeverék. A senna bélfalizgató hashajtó hatóanyagokat tartalmaz, a modern gyógyászatban is felhasználják.

Spiritus aethereus – (Spir. aether., Spir. aetheris)

Az éter (dietyl-éter) és alkohol (etanol) elegye. Régen altatásra használták, de májkárosító hatása miatt ma már nem alkalmazzák.

Spiritus aromaticus – (Spir. aromaticus)

Citromfű levél (*Melissa officinalis*), citromhéj (*Citrus limon*), koriander (*Coriandrum sativum*), szegfűszeg (a *Syzygium aromaticum* szárított virágbimbója, a *Caryophylli flos*), szerecsendió (*Myristica fragrans*, magja a *Nux moschata*), a kasszia fahéj (*Cinnamomum cassia*) és az angyalgyökér (*Angelica sinensis*) alkoholos kivonata. Gyógyszerkészítmények ízesítésére használták, de önmagában is rendelkezik emésztésjavító hatással.

Spiritus cochleariae – (Spir. cochlear.)

Spiritus cochleariae másnéven Spiritus antiscorbuticus, régies nevén kalántormaszesz. Skorbut kezelésére és vizelethajtóként használták. Az előállítására használt *Cochlearia officinalis* növény

valóban rendelkezik vizelethajtó hatással, azonban mióta ismert, hogy a skorbutot valójában a C-vitamin hiánya okozza, ennek a betegségnek a kezelésére nem használják.

Spiritus Formicarum - (Spir. Formicarum.)

Hangyaszesz; eleinte olyan módon készült, hogy ad hoc szedett és összezúzott hangyából 10 részt 15 r. borszesz és 15 r víz elegyével 2 napon át állani hagytak, azután 20 részt lepároltak belőle. Később ad hoc készült 10 gr. hangyasav, 1 gr. etilacetát és 500 gr 70%-os etanol összekeverése által. Külsőleg mint bőrvörösítőt, illetve elvonószert használták. A Spiritus formicarum compositusban 98 rész hangyaszesz, 1 rész terpentinolaj és 1 rész levendulaolaj volt.

Spiritus juniperi – (Spir. juniperi)

A közönséges boróka, a *Juniperus communis* tobozbogyójának alkohollal készíttette kivonata. A boróka tobozbogyóját vízhajtóként, emésztés- és étvágyjavítóként alkalmazzák teakeverékekben. Külsőleg izomfájdalomra, reumás ízületi panaszokra bedörzsölőszerekben használják.

Spiritus salicylatus – (Spir. salicylat.)

Szalicilsav 70%-os alkohollal készített oldata. Gombaellenes és fertőtlenítőszerként alkalmazzák. A szalicilsavnak (a *Salix alba*, a fehér fűz kérgéből állították elő eredetileg) mennyiségétől függően hámosító vagy szaruanyagot oldó, hámlasztó hatása lehet. Csak külsőleg alkalmazzák.

Spiritus saponatus – (Spir. saponat.)

Szappanszesz, amelyet ricinusolaj elszappanosításával és alkohollal való elegyítésével állítottak elő. A végterméket levendulaolajjal illatosították. Tisztítószerként és reuma kezelésére egyaránt alkalmazták.

Spiritus terebinthinae rectificatum – (Spir. terebinth. rect.)

Finomított terpentinolaj (Spiritus terebinthinae rectificatum), amelyet terpentinolaj lepárlásával állítanak elő. Bőrvörösítő, vérkeringést fokozó készítmények előállítására használták.

Sipritus vini Gallicus – (Spir. vini gall.)

Sipritus vini Gallicus, brandy, régies nevén francziapálinka, az előállítását tekintve borpárlatnak nevezhető. A leghíresebb borpárlat a konyak, amely nevét a hasonló nevű francia városról (Cognac) kapta, ahol az 1600-as évek óta gyártják az italt. A gyógyszerkészítésnél oldószerként használták.

Stibium sulfuratum aurantiacum – (Stib. sulfur. aur.)

Antimon sulfuratum aureum – az antimon és arany szulfát sója, amelyet ma a homeopátiában használnak. Gyógyhatása nem ismert.

Stoecheados citrini flos – (Stoechead. citr.)

A *Helichrysum arenarium* (homoki szalmagyopár) virága *Stoechados (citrini) flos*, mely keserűanyagot, cserzőanyagokat és illóolajat tartalmaz. A szárított virág teaként fogyasztva epe- és vizelethajtó hatású, emésztési panaszok esetén alkalmazható.

Strophantin G

A sztrophantin-G egy szívglükozid típusú vegyület, amelyet a *Strophantus gratus* nevű trópusi kúszónövény magjaiból állítottak elő. A szívglükozidokat szívelégtelenségben a szív munkájának a fokozására alkalmazzák. Szívelégtelenség esetén a szív nem képes megfelelően továbbítani a vért, ami a keringés romlásához, a szervek romló oxigénellátásához vezet. A szívglükozidok jelentősége csökken a terápiában, mivel a hatásos és mérgező adag közötti különbség kicsi (azaz pontatlan adagolásuk könnyen mérgezéshez vezethet).

Styrax calami

Styrax calamita, *Styrax* nemzetségbe tartozó fák kérgéből vagy gyantájából készült sűrű massa. Bőrizgató kenőcsök és köptető szirupok előállítására használták.

Styrax calamita

A *Styrax officinalis* fa gyantája, amelyet fertőtlenítő, helyi érzéstelenítő hatása miatt használtak a gyógyászatban, illetve kellemes illata miatt illatosítóként is.

Sulfamethyltiazol

Antibiotikumként használt gyógyszerhatóanyag, ma már nincs forgalomban.

Sulfur pulvis

Porított kén. Belsőleg hashajtóként, külsőleg paraziták okozta bőrbetegség (rühösség) kezelésére használtak.

Sulfur sublimatum lotum – (Sulfur sublim. lot.)

Sulfur sublimatum lotum, magyarul mosott kén. Külsőleg paraziták okozta bőrbetegség (rühösség) kezelésére használtak kenőcsök összetevőjeként.

Sulfur pulveratum – (Sulfur. pulverat.)

Sulfur pulveratum, magyarul porított kén. Belsőleg hashajtóként, külsőleg paraziták okozta bőrbetegség (rühösség) kezelésére használtak.

Suppositorium – (Suppositor.)

Suppositorium, magyarul végbélkúp.

Synapis nigrae semen – (Synapis nigr. pv.)

A fekete vagy francia mustár, a *Brassica nigra*, a Földközi-tenger térségéből származó növény. Fűszeres magjáért hazánkban is termesztik. A növény drogja a *Synapis nigrae semen* (a fiókon a *Synapis nigrae pulvis*, a porított mag felirata található), amely zsíros olajat, fehérjét, nyálkát és csípős ízű anyagokat tartalmaz. A mustárlisztet hidegvízzel elkeverve és a bőrre felkenve erőteljes hólyaghúzó (bőrizgató) hatás váltható ki – régen úgy gondolták, ez a hatás gyógyászatilag hasznos. Kis mennyiségben a gyomornedv-elválasztás fokozására használták. Napjainkban reumás panaszokra bedörzsölőszerként alkalmazzák.

Syrupus althaeae – (Syr. althaeae)

Syrupus althaeae, magyarul zilizsirup. Orvosi ziliz (*Althaea officinalis*) gyökeréből állították elő. Köhögés csillapítására szánt szere alkotórésze volt.

Syrupus cinamomi – (Syr. Cinnam.) → I. Aqua Cinnamom Spiritus

Fahéjszőrp/szirup, szeszes, alkoholos, cukros fahéjszirup (Ph. Hg. I, II, III). Összehúzó (adsztringens) és ízjavító készítmény volt.

Syrupus citri – (Syr. citri)

Syrupus citri, azaz citromszirup. Előállításához citromot nem használtak, a jellegzetes ízt a citromsav adta. Különösebb gyógyhatása nincs, kellemetlen ízű gyógyszerkészítmények ízesítésére használták.

Syrupus mannatus – (Syr. mannat.)

Mannaszirup, amelyet manna, szennakivonat és csillagánizs felhasználásával készítettek. A szenna és a manna hashajtó hatású, a csillagánizst ízjavítóként alkalmazták. Gyermekeknek ricinusolajjal

keverve rendelték, mint hashajtót. A manna egyes kőrisfajok kérgének megsebzése setén kifolyó édes, cukrokat és cukoralkoholokat tartalmazó nedv. A benne található cukoralkoholok (legnagyobb mennyiségben mannitol) enyhe hashajtó hatásúak. A szenna (*Cassia*) fajok olyan vegyületeket tartalmaz, amelyek a vastagbél falának izgatásával váltják ki a hashajtó hatást.

Syrupus mororum – (Syr. moror.)

Syrupus mororum, azaz szederszirup (amelyet gyümölcsből és kristálycukorból állítottak elő). Különösebb gyógyhatása nincs (bár vitaminforrásként nem utolsó), kellemetlen ízű gyógyszerkészítmények ízesítésére használták.

Talcum

Talkum, vagy más néven zsírkő. Vízben, savakban oldhatatlan síkos tapintású por. A gyógyszergyártás során hintőporokban, pasztákban, tablettázás segédanyagaként alkalmazzák, de a kozmetikai ipar készítményeiben (krémek, púder) is megtalálható.

Terpinum hydratum - Terpin. hydrat.

Terpinhidrát, szerves vegyület, amelyet eredetileg terpentinolajból állítottak elő kémiai átalakítással. Köptető hatású anyag, megfázás kezelésében alkalmazzák.

Terra Sigillata Alba - (Terr. Sigil. Alba)

Fehér pecsétes föld, agyagból gyúrt korongok pecsétlenyomattal. Porított formában alkalmazták. A reneszánsz korban úgy vélték, megvéd a mérgezéstől. Külsőleg, sebkezelésre is használták.

Theobromin

A kakaó (*Theobroma cacao*) termésében jelentősmennyiségben megtalálható alkaloid. Szerkezete a koffeinéhez igen hasonló, de a teobrominra elsősorban vizelethajtó hatás jellemző, élénkítő hatása enyhébb. Újabban köhögéscsillapító hatását is felfedezték.

Tilliae flos – (Tilia flor.)

A *Tilia* nemzetség több faja egész Európában elterjedt, így hazánkban is megtalálható. Virágzóskor jellegzetes, kellemes illata van. A gyógyászatban középkor óta használt, napjainkban is népszerű gyógynövény. Jelenleg is használatos a hársfavirág, latinul *Tilliae flos*, amely a kislevelű hárs (*Tilia cordata*), a nagylevelű hárs (*Tilia platyphyllos*) vagy a közönséges hárs (*Tilia x vulgaris*) egész, szárított virágzata, illetve ezek keveréke. Tradicionálisan vizelethajtóként, izzasztóként, gyomorpanaszokra és az epeelválasztás segítésére használták. A hársfavirágot napjainkban megfázás esetén, száraz köhögés enyhítésére tea formájában alkalmazzák.

Tinctura amara composita – (Tinct. amara comp.)

Keserű tinktúra. Zöldesbarna színű, fűszeres illatú, keserű folyadék. Abszint, vidrafű és narancshéj alkoholos kivonata. A keserű íz miatt étvágygerjesztőnek alkalmazták, a szájban a nyál, a gyomorban pedig a sav termelődését fokozza.

Tinctura aurantiorum corticum – (Tinct. aurant. cort.)

Tinctura aurantiorum corticum, azaz narancshéjtinktúra, amely a narancs héjából készül víz-alkohol elegyével. Kellemes, keserű-aromás íze miatt étvágyjavítóként, ízesítőként használták.

Tinctura aurantii - (Tinct. aurantii)

Tinctura aurantii, azaz narancstinktúra, amely a narancs héjából készül víz-alkohol elegyével. Kellemes, keserű-aromás íze miatt étvágyjavítóként, ízesítőként használták.

Tinctura belladonnae – (Tinct. bellad.)

Tinctura belladonnae, a maszlagos nadragulya (*Atropa belladonna*) vizes-alkoholos kivonata. Az extraktum a növény leveléből vagy gyökeréből készülhetett, atropin nevű alkaloidja miatt pupillatágítóként használták s használják ma is. A növény nevében a belladonna szó szép asszonyt jelent, ugyanis a középkori Velencében ezt a növényt a tekintet igézővé tétele céljával fogyasztották a nők.

Tinctura cantharides – (Tinct. canthar.)

Tinctura cantharides, magyarul kőrisbogártinktúra. A rovar alkoholos-vizes kivonata híres-hírhedt afrodiziákum volt, amely a nemi vágy fokozásán kívül számos mérgezési tünetet is okozott, nagyobb adagban pedig akár végzetes következményekkel is járhatott az alkalmazása.

Tinctura capsici

Szárított pirospaprika alkoholos kivonata. Narancsvörös színű, égető ízű szeszes folyadék. Keserű íze miatt belsőleg étvágygerjesztőnek, külsőleg vérbőséget előidéző hatása miatt használták fájdalomcsillapító bedörzsölőszerekben, hajszeszekben. Érdekesség, hogy 1937-ben kapott Nobel-díjat Szent-Györgyi Albert a paprikából kinyert C-vitaminnal végzett vizsgálataiért. Úgy tartják, hogy Szent-Györgyi felesége az uzonnája mellé mindig csomagolt paprikát, de a tudósnak nem volt szíve kidobni az általa nem igazán kedvelt zöldséget, ezért elkezdte vizsgálni. Így ismerte fel, hogy a paprika nagy mennyiségű, könnyen kinyerhető C-vitamint tartalmaz, s a szegedi paprikából előállított aszkorbinsavval (a C-vitamin kémiai neve) vezettek el a Nobel-díjat érő eredményekig.

A paprikával kapcsolatos tudományos kutatások napjainkban főleg a növény csípős anyagára, a kapszaicinra irányulnak. Ez a vegyület és származékai fájdalomcsillapítóként lehetnek hasznosak.

Tinctura castorei – (Tinct. castorei)

A hód (*Castor fiber*) bűzmirigyéből ürülő gyantás váladék alkoholos kivonata. A régi gyakorlatban rendszertelen menstruáció kezelésére alkalmazták. Használták szívelégtelenségben is, mert az ugyanilyen célra alkalmazott gyűszűvirágnál hatásosabb szernek vélték.

Tinctura chamomillae – (Tinct. chamom.)

Tinctura chamomillae, kamillavirágzat víz-alkohol elegyével készített kivonata. Gyulladáscsökkentő készítmények előállítására használták.

Tinctura chinae composita – (Tinct. chin. comp.)

Tinctura chinae composita, magyarul összetett kínafakéreg-tinktúra. Fő összetevője a keserű ízű kínafakéreg, ezért étvágy- és emésztésjavítóként alkalmazták.

Tinctura conduranga – (Tinct. conduranga)

Kondurangótinktúra, azaz a *Marsdenia condurango* nevű dél-amerikai növény kérgének vizes-alkoholos kivonata. A kondurangó valamikor igen divatos gyógynövény volt, a 20. század elején megjelent Kazay-lexikon szerint „eleinte nagy hangon hirdették, hogy a rákos kibővéseket pusztítja, s hogy a ráknak specziális gyógyszere, de a kísérletek nem vezettek megbízható eredményekre.” Mivel keserű ízű, napjainkban emésztésjavítóként használják.

Tinctura gallarum – (Tinct. gallar. turc.)

Tinctura gallarum, azaz gallából, magyar nevén gubacsból készült tinktúra (régiesen: gallafestvény). A galla vizes-alkoholos kivonata nagy koncentrációban tartalmaz cserzőanyagokat, amelyek kisebb

bőrsérülések, nyálkahártya-gyulladás kezelésére alkalmasak. A gubacs növényi szövetekben kifejlődő sejtszaporulat, amely valamilyen élősködő vagy fertőzés hatására jön létre. A gyógyászatban a tölgyfa levelén a gubacsdarázs petéje hatására kialakuló gallát használják. Ez a gubacs 1-2 cm átmérőjű, gömb alakú képződmény, amelyben a cserzőanyag az élősködővel szembeni védekezés részeként szaporodik fel.

Tinctura gallarum – (Tinct. gallar.)

A gubacs (latinul gallus, galla) növényi szövetekben kifejlődő rendellenes sejtszaporulat, amely valamilyen más élő szervezet tevékenységének hatására jön létre. A gubacs csak a fiatal, még fejlődésben lévő részekből: rügyből, fiatal gyökérből, szárból, levélből képződik. A rovarok által előidézett gubacsok általában a növényben fejlődő lárva, vagy az ott élő kifejlett egyed által kibocsátott kémiai anyagok hatására jönnek létre. Az így kialakult gubacsokban fejlődnek ki aztán a lárvák, ott bábozzák be magukat s csak mint kifejlett rovarok hagyják el a gubacsot, az azon vágott kis nyíláson keresztül. A gubacsba nagy mennyiségben találhatóak úgynevezett cserzőanyagok, ezeket a növény az élősködő elpusztítására termeli. A cserzőanyagok kicsapják (koagulálják) a fehérjéket, a cserzőanyag-tartalmú növényi részeket (így a gallát is) a gyógyászatban sebek kezelésére, hasmenés csillapítására használták s használják ma is. Régen bőrök cserzésére, szövetfestésre, valamint az ún. vasas-csersavas tinta előállítására is használták.

Tinctura Gentianae (Tinctura Gentian.) → I. Gentianae pulvis grossus

A tárnicsgyökérből készült tinktúra, amely a Ph. Hg. III-ban volt hivatalos (tárnics festvény). Vörösesbarna színű, tiszta, átlátszó, vizes-alkoholos oldat.

Tinctura lobeliae – (Tinct. lobeliae)

Tinctura lobeliae, a *Lobelia inflata* (magyarul lobélia) növény vizes-alkoholos kivonata. Régi neve: porhonrojtfestvény. Asztma, köhögés kezelésére használták. A benne található alkaloidoknak légzésközpontot izgató hatása van.

Tinctura myrrhae – (Tinct. myrrhae)

A mirha a szómáliai balsamfa (*Commiphora molmol*) kérgéből spontán vagy sebzés hatására kifolyó és a levegőn megszilárduló mézga-gyanta. Tinktúrája a gyanta alkoholos oldásával készül. Adsztringens (összehúzó) és enyhe antiszeptikus (fertőtlenítő) hatású; kisebb szájüregi sebek, torokgyulladás kezelésére alkalmazzák.

Tinctura odontalgica – (Tinct. odontalg.)

Tinctura odontalgica, magyarul fogfájásra való tinktúra, rövidebben fogcsepp. Ma már nem létező készítmény, valamikor nagyon népszerű szer volt, amelyet majdnem minden gyógyszerárban egyedi, saját recept alapján készítettek. A cseppet a szuvas fogra cseppentették, fő alkotói között fájdalomcsillapító (pl. ópium), helyi érzéstelenítő (pl. fenol) és fertőtlenítő hatású (különböző illóolajok) komponensek is voltak.

Tinctura opii – (Tinct. opii)

Tinctura opii, azaz ópiumtinktúra. Az ópium a mák toktermésének bemetszése után kifolyó, majd beszáradó tejnedv, amely jelentős mennyiségben tartalmaz morfint és egyéb alkaloidokat. Az ópiumtinktúrát fájdalomcsillapítóként és súlyos hasmenés csillapítására használták.

Tinctura pomi ferrata – (Tinct. pomi ferr.)

Az *Extractum Pomi ferratum aquosum spissum* vaspör és alma préslevéből készült kivonat, mely későbbi alapanyagul szolgált a **Tinctura pomi ferrata** elkészítéséhez. A II. Magyar Gyógyszerkönyv (ez a 19. század végén íródott) receptje szerint 2 kg érett, savanyú alma levét melegítették 40 g vaspörrel – így keletkezett a ferromalát nevű vegyület -, amelyet azután felhígítottak, szűrtek és mézszűrűségűre pároltak. Ezt a készítményt adták fáradékonyság, vérszegénység esetén. Ma vaspótlásra leggyakrabban vas-szulfátot alkalmaznak filmtabletták, rágótabletták, kapszulák, szirupok vagy cseppek formájában.

Tinctura quassiae – (Tinct. quessiae)

A kvasszia fa (*Quassia amara*) kérgének alkoholos kivonata. Nevét a növényt először leíró botanikusról, Graman Quassiról kapta. Keserű íze miatt étvágyjavítóként alkalmazzák. Kísérleteket végeztek a növényben található simalikalakton D nevű anyag antimaláriás hatására nézve, amely gátolja bizonyos *Plasmodium* (a malária kórokozó) fajok fejlődését.

Tinctura ratanhiaie – (Tinct. ratanh.)

Tinctura ratanhiaie, ratániagyökérből (*Krameria triandra*) híg alkohollal készített kivonat, amely hasmenésellenes hatású. Érdekeség, hogy a ratániagyökér hashajtó vegyületeket is tartalmaz, de ezzel a kivonási móddal a hasmenésellenes hatású cserzőanyagok nagyobb arányban vonódnak ki.

Tinctura rhei vinosa Darelli – (Tinct. rhei vin. Dar.)

Tinctura rhei vinosa Darelli, rebarbaragyökérből (*Rheum palmatum*, tenyeres rebarbara) és malagaborból készült, édes ízű, hashajtó hatású készítmény. Már nincs forgalomban.

Tinctura saponariae – (Tinct. saponar.)

Tinctura saponariae, magyarul szappangyökértinktúra. A fehér magyar szappangyökér (*Gypsophyla paniculata*) vizes-alkoholos kivonatát köptető hatása miatt alkalmazták.

Tinctura strychni – (Tinct. strychni)

Tinctura strychni, azaz az ebvészmag (*Strychnos nux-vomica*) magjának vizes-alkoholos kivonata. Régen bélrenyheségből eredő hasmenés és székrekedés kezelésére alkalmazták. Ma már nem használatos, mivel igen mérgező alkaloidokat, köztük sztrchnint tartalmaz.

Tinctura svecica – (Tinct. svecica)

Svédcsepp.

Tinctura valerianae aetherea – (Tinct. valerian. aeth.)

A *Valeriana officinalis* (orvosi macskagyökér) gyökeréből előállított éteres-alkoholos kivonat, mely enyhe nyugtató, szorongásoldó hatással bír. A növény magyar nevét onnan kapta, hogy barna gyöktörzsének átható illata erős, izgató hatással van a macskákra, melyek a növényhez dörgölözve állítólag "kábulatba" esnek. Valószínűnek tűnik, hogy a gyöktörzs jellegzetes, emberek számára kellemetlen szaga a hím macskáknál nemi izgalmat okoz.

Tinctura veratri – (Tinct. Veratri)

Zászpa (*Veratrum* sp.) víz és alkohol elegyével nyert kivonata, amelyet lázcsillapítása és szívpanaszok enyhítésére („szív erélyes működésének lenyomására”) használtak. Ma már nem használatos.

Trochisci santonini – (Trochisc.santon.)

A trochisci jelentése: lepénykék. A gyógyszerertárban kapható „lepénykék” szögletes vagy korongalakú gyógyszerkészítmények voltak, amelyek alapját cukor- vagy kakaómassza adta. A Trochisci santonini hatóanyagként ún santonint tartalmaz, amely féregűző hatású, de erősen mérgező, ma már nem használatos gyógyszeranyag.

Unguentum acidi borici – (Ung. acid. borici)

Az *acidum boricumot* (bórsav) tartalmazó kenőcsöt gomba ellen, fertőtlenítő hatása miatt alkalmazták.

Unguentum adepis lanae – (Ung. adipis lanae)

Az Unguentum adipis lanae *Adeps lanae*-t, azaz gyapjúviaszt (juhok gyapjának zsírtalanításával nyerik) tartalmazó kenőcs. Ez a készítmény gyógyszeres kenőcsök alapjául szolgáló zsíros kenőcsalapanyag.

Unguentum Aromaticum – (Ung. Aromat.)

Illatos ír (Ph. Hg I.), illetve illatos kenőcs (Ph. Hg. II.). A Ph. Hg. III-ban már nem szerepel. Fehérürömfüvet, etanolt (hígított borszeszt), disznózsírt, sárga viaszt, babérolajat, fenyőbogyóolajat, fodormentaolajat, rozmarinolajat és levendulaolajat tartalmazó kenőcs.

Unguentum basiliconis – (Ung. basilic.)

Unguentum basiliconis, régi gyógyszerkönyvekben szerepelt, ún. fekete balzsamír. Gyantákat, illóolajokat tartalmazott.

Unguentum camphoratum ad pernionem – (Ung. camph. ad. pernion.)

Unguentum camphoratum ad pernionem, más néven fagykenőcs. Kámfort, perubalzsamot és ichtammolt tartalmaz, melyek gyulladáscsökkentő hatásuk révén jól csillapítják a fájdalmat és a keringést is javítják.

Unguentum diachylon – (Ung. diachylon)

Az *Unguentum diachylon* ólom-oxidot tartalmazó kenőcs, amelyet furunkulusok érlelésére alkalmaztak. Mára kiszorult a terápiából.

Unguentum emolliens – (Ung. emolliens)

Bőrpuhító, hidratáló (a bőr víztartalmát növelő) kenőcs; kozmetikai célokra használják.

Unguentum glycerini – (Ung. glycerini)

Glicerines kenőcs. Az *Unguentum glycerini* a jól hidratálja a bőrt a glicerin vízmegkötő tulajdonsága miatt. Hűsítő hatású, könnyen lemosható. A gyógyszerkészítésben a mai napig alkalmazzák kenőcsalapanyagként.

Unguentum hydrargyri mite – (Ung. hydrarg. mite)

Higanytartalmú kenőcs. A köz- (és nem köz-)nép huszárzsír, tetűzsír, mercuriomzsír néven ismerte és jellemzően paraziták kiirtására (elsősorban nemi úton terjedő betegségek kezelésére) használta. Ma már nincs forgalomban.

Ung. hydrargyri 30%

30% higanyt tartalmazó kenőcs. Elsősorban nemi úton terjedő betegségek (bujakór, mai nevén szifilisz) kezelésére használták. Ma már nincs forgalomban.

Ung. hydrargyri

Higanyt tartalmazó kenőcs. Elsősorban nemi úton terjedő betegségek (bujakór) kezelésére használták. Ma már nincs forgalomban.

Unguentum plumbi acetici – (Ung. plumbi acet.)

Ólom-acetátos kenőcs. Zúzódások, égések, kisebb sebek kezelésére használták.

Unguentum sabadillae – (Ung. sabadill.)

Unguentum sabadillae, másnéven *Unguentum contra pediculos*, vagy magyarul tetűzsír, kapuczinus zsír, koponyazsír. A *Schoenocaulon officinale* nevű, Dél. Amerikában honos mérgező növény terméséből készült. Ma már nem használatos.

Unguentum stearini – (Ung. stearini)

Összetevői között sztearinsavat is tartalmazó kenőcsalapanyag.

Unguentum sulfuratum citrinum – (Ung. sulfuratum citr.)

Unguentum sulfuratum citrinum, más néven *Unguentum ad scabiem simplex*. Jelentése: egyszerű rühösség elleni kenőcs. Hatásáért elsősorban kéntartalma felelt. Ma már nem használatos.

Urethanum – (Urethan.)

Uretán. Régen altatószerként alkalmazták, de mára kiszorult a terápiából. Ma már nem használják a gyógyászatban.

Uvae ursi folium – (Uva ursi fol.)

Az orvosi medveszőlő (*Arctosaphylos uva-ursi*) levele. A medveszőlő levele az egyik legjobban ismert és bevált szer az alsó húgyúti fertőzések kezelésében. Nagy előnye, hogy hatóanyagaival szemben nem alakul ki rezisztencia, de egy hétnél hosszabb kúra nem ajánlott, mivel hosszú távon vagy túladagolva komoly mellékhatásokkal kell számolni.

Vanillinum

A vanília az orchideák családjába tartozó, cserjeszerű, légyökerekkel kapaszkodó növény. Tartalomanyagának egyike a növény termésének jellegzetes illatáért felelős vanillin (latinul: vanillinum). A vanília nem egészen érett termését fűszerként, gyógyszerek előállításánál ízjavító és szagjavító gyanánt használják. Tinktúrája (alkoholos kivonata) szélhajtó, emésztőszervi görcsöket oldó hatása miatt is használatos volt. Régen szexuális vágyfokozó hatást is tulajdonítottak neki.

Vaselinum album cum zinco oxydato - Vasel. alb. c. zinc. oxyd.

Fehér vazelin és cink-oxid keveréke. A fehér vazelin kőolajból nyert félszilárd szénhidrogének tisztított keveréke, kenőcsök készítményalapjául használják.

Vaselinum flavum – (Vasel. flav.)

Sárga vazelin. Kőolajból nyert félszilárd szénhidrogének tisztított keveréke. Kenőcsök készítményalapját képezi.

Viola tricoloris herba – (Viola tricol. hrb.)

A vadárvacskát, más néven a háromszínű árvacskát (*Viola tricolor*) a régi népi gyógyászatban *Viola tricoloris herbat* (a fiókon látható) gyulladáscsökkentő légúti-, ízületi- és bőrbetegségek kezelésére, valamint „vértisztítás” céljára használták. Napjainkban nem csak gyógyászati céllal termesztik, hanem a kozmetikai ipar is felhasználja. A modern fitoterápiában bőrgyulladás és pelenkakiütés kezelésére használják.

Zincum aceticum - Zinc. acet.

A cink-acetát összehúzó hatású, régen híg oldatát sebek tisztítására, nemiszervi megbetegedések kezelésére alkalmazták. Ma élelmiszeripari adalékanyagként (E 650) és cinkpótlásra is használják.

Zincum chloratum solutum 50% - (Zinc. chlorat. sol. 50%)

Cink-klorid törzsoldat (*solutum*). A cink-klorid a levegőn nedvességet köt meg és elfolyósodik, ezért a pontos adagolás érdekében vizes törzsoldatként tárolják. A nyálkahártya vagy seb felszínén a fehérjék kicsapásával vékony hárttyát létesít, így segíti a hámregenerációt.

Zincum oxydatum – (Zinc. oxidat.)

Cink-oxid, összehúzó hatású szervesetlen vegyület. A nyálkahártya vagy seb felszínén a fehérjék kicsapásával vékony hárttyát létesít, így segíti a hámregenerációt. Szárító, nem izgató, ezért hintőpor, kenőcs vagy paszta formájában alkalmas a bőr vagy kisebb sebek befedésére.

Zincum sulfocarbolicum – (Zinc. sulfocarb.)

Fenol (karbolsav) és kénsav reakciójával állították elő. Régen külsőleg mosóvizekhez használták; bűzös sebekre, mint fertőtlenítőszer; 4%-os oldata állítólag a májfoltokat és szeplőt is hamar eltüntette. Ma már nem használatos.

Zincum valeriana – (Zinc. valerian.)

A *Valeriana officinalis* (orvosi macskagyökér) szárított gyökeréből nyert valeriansav és cink-só reakciójával nyert vegyület. Nőgyógyászati és ízületi panaszok, epilepszia kezelésére használták. Már nem része a terápiának.